

Verbetering informatieoverdracht

PO/VO

Onderzoeksrapport

Verbetering informatieoverdracht PO/VO

Onderzoeksrapport

Opdrachtgever: PO-Raad, VO-Raad en AVS

Utrecht, januari 2011

© Oberon
Postbus 1423
3500 BK Utrecht
tel. 030-2306090
fax 030-2306080
e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding en context van het onderzoek	3
1.2	Onderzoeksdoel en werkwijze	3
1.3	Leeswijzer	5
2	Informatieoverdracht in de (goede) praktijk	6
2.1	Kennisnemen van elkaar.....	6
2.2	Eenduidigheid in overdracht	8
2.3	Afspraken over de wijze van informatieoverdracht	9
2.4	Goed gebruik van informatie	13
2.5	Goede praktijken: aanbevelingen voor scholen.....	16
3	De referentieniveaus en mogelijke gevolgen voor informatieoverdracht	18
3.1	Achtergrond van de referentieniveaus	18
3.2	Toetsing en examinering van de referentieniveaus	21
3.3	Drie varianten in de informatieoverdracht van de referentieniveaus	23
3.4	Aanbeveling voor een wettelijk verplichte minimumvariant voor informatieoverdracht	24
4	Hoe kan de informatieoverdracht tussen PO en VO worden verbeterd?	25
4.1	Bepaal gezamenlijk met welk doel de informatie gebruikt zal worden	25
4.2	Spreek af wat voor wie (voor welke leerlingen) wordt overgedragen	27
4.3	Spreek af hoe en door wie de informatie wordt overgedragen	29
4.4	Schep voorwaarden om de informatie goed te kunnen gebruiken	31
	Bijlage 1: Betrokken (praktijk-)experts.....	34

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en context van het onderzoek

De roep om een goede aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs wordt steeds sterker. Niet alleen is er meer aandacht voor de plaatsing van leerlingen op een voor hen passend brugklasniveau, ook het belang van doorlopende leerlijnen tussen het primair en voortgezet onderwijs wordt steeds breder onderkend. Om de aansluiting van primair naar voortgezet onderwijs te versoepelen, zijn de PO-Raad, VO-Raad en AVS gezamenlijk het programma “Effectief Schakelen” gestart. Eén van de doelen van het programma is het verbeteren van de informatie-uitwisseling tussen scholen.

De werkgroep Effectief Schakelen heeft Oberon gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar de overdracht van gegevens van primair naar voortgezet onderwijs. Daarbij moet bijzondere aandacht zijn voor de gevolgen van de invoering van de referentieniveaus taal en rekenen. De PO-Raad, VO-raad, AVS en Cito brengen begin 2011 een advies uit aan OCW waarin ze aangeven welke gegevens op dit gebied het voortgezet onderwijs nodig heeft en welke gegevens het primair onderwijs kan leveren. Daarbij wordt gevraagd naar het beschrijven van verschillende varianten, variërend van het smalle, wettelijke verplichte minimum tot een bredere doelstelling naar maatregelen om de ‘warme overdracht’ te verbeteren. De bevindingen van het onderzoek leveren input voor dit advies.

De overdracht van informatie tussen scholen is niet nieuw; al sinds 1920 is er de wettelijke plicht op een onderwijskundig rapport bij het verlaten van de “lagere school”. Wel is de informatieoverdracht tussen PO en VO de afgelopen jaren in een stroomversnelling geraakt als gevolg van verbeterde aansluiting tussen schoolinformatiesystemen (via het Digitaal OverdrachtsDossier). De ontwikkeling en invoering van het Elektronisch Leerdossier (ELD) zal de overdracht van leer- en begeleidingsgegevens in de toekomst naar verwachting nog verder vergroten.

Ook de onlangs ingevoerde referentieniveaus Taal & Rekenen zullen naar verwachting een impuls geven aan de informatieoverdracht aan het einde van het primair onderwijs. Met de referentieniveaus kan in beeld gebracht worden wat leerlingen op bepaalde momenten in hun onderwijsloopbaan moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen.¹ De referentieniveaus bieden daarmee handvatten voor het VO om te zien in hoeverre leerlingen bepaalde kennis en vaardigheden beheersen en zijn een aanknopingspunt voor het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen voor taal en rekenen.

1.2 Onderzoeksdoel en werkwijze

Het door Oberon uitgevoerde onderzoek heeft als doel antwoord te geven op de vraag:
“Hoe kan de informatieoverdracht tussen het primair en voortgezet onderwijs worden verbeterd?”

¹ www.taalenrekenen.nl

In het beantwoorden van deze vraag hebben we gekeken naar:

- De wijze waarop de informatieoverdracht op dit moment plaatsvindt, welke knelpunten daarbij worden ervaren en welke in het oog springende oplossingen scholen daarvoor hebben gevonden.
- De (mogelijke) gevolgen van de invoering van de referentieniveaus taal en rekenen voor de informatieoverdracht tussen scholen. Hierbij doen wij een voorstel voor een 'minimale' variant die wettelijk verplicht kan worden.
- De wijze waarop de informatieoverdracht tussen scholen (nog verder) kan worden verbeterd. Hierbij houden wij rekening met de verschillende doelen die scholen hebben met de informatieoverdracht, met de behoeften en mogelijkheden van het PO en VO en met de verschillen tussen leerlingen. Dit biedt handvatten voor een bredere variant van informatieoverdracht.

In het kader van het onderzoek hebben we de volgende activiteiten uitgevoerd:

- a) Deskresearch naar de gegevensoverdracht in de praktijk en de feitelijke stand van zaken rondom de referentieniveaus. Hierbij hebben wij in het bijzonder aandacht besteedt aan de informatie die nu wordt overgedragen en aanvullende informatie die met de invoering van de referentieniveaus kan worden overgedragen.²
- b) Interviews en groeps gesprekken met betrokkenen uit het PO en VO. In deze gesprekken hebben we geïnventariseerd welke wensen en mogelijkheden het voortgezet onderwijs heeft om leerlinggegevens te ontvangen en te gebruiken, en welke wensen en mogelijkheden het primair onderwijs heeft om gegevens aan te leveren. Leerkrachten, directeuren, bestuurders en coördinatoren uit het PO en VO hebben op verschillende momenten input geleverd voor het onderzoek.
 - We hebben een groepsdiscussie met betrokkenen uit het PO en VO georganiseerd met als centraal thema de informatie die men in het PO en VO nodig acht om over te dragen dan wel te ontvangen. Hierbij is ook uitvoerig gesproken over de vraag hoe informatie het best kan worden overgedragen tussen scholen. Hierbij is gebruik gemaakt van de versnellingskamermethodiek.
 - We hebben reeds bestaande goede voorbeelden van informatieoverdracht en -uitwisseling tussen scholen onderzocht. Hierbij hebben we gesproken met leerkrachten, directeuren en/of bestuurders die werkzaam zijn binnen deze goede praktijken.
 - We hebben deelgenomen aan een Ronde Tafelbijeenkomst met bestuurders en schoolleiders uit het PO en VO (georganiseerd door de PO-Raad, VO-Raad en AVS op 14-9-2010) over de verbetering van de overgang van PO naar VO.
 - We hebben deelgenomen aan een tweetal Ronde Tafelbijeenkomsten georganiseerd door de PO-Raad/WEC-Raad over de invoering en gevolgen van de referentieniveaus.
- c) Interviews met onderwijskundige experts. Met een aantal onderwijskundige experts hebben wij onder meer gesproken over het vormgeven van de overdracht van referentieniveaus, de mogelijkheden voor overdracht voor hoog- en laagpresterende leerlingen en de mogelijke knelpunten en belemmeringen die de invoering van de referentieniveaus met zich mee brengt.

De geraadpleegde (praktijk-)experts zijn opgenomen in de bijlage.

² De deskresearch naar de informatie die momenteel wordt overgedragen viel samen met een studie voor het Ministerie van OCW naar gegevens die in de onderwijskolom (van PO t/m HO) worden overgedragen. Naast een studie van overdrachtsdocumenten hebben wij ook met betrokkenen in de diverse sectoren gesproken over de informatieoverdracht.

1.3 Leeswijzer

In deze rapportage geven wij een beeld van:

- de wijze waarop informatie nu al door scholen wordt uitgewisseld en welke goede voorbeelden daarin te herkennen zijn (hoofdstuk 2);
- de mogelijke gevolgen die de invoering van de referentieniveaus heeft op de informatieoverdracht (met de haken en ogen die hier aan zitten) tussen scholen (hoofdstuk 3);
- de wijze waarop de gegevensoverdracht tussen scholen kan worden verbeterd teneinde goed recht te doen aan de doelen die scholen hebben met de informatieoverdracht, de behoeften en mogelijkheden van het PO en VO, en de verschillen tussen leerlingen (en de gevolgen die dit heeft voor de gegevensoverdracht). Tenslotte beschrijven we in het kort enkele aanvullende voorwaarden waaraan voldaan moet worden om de overgedragen informatie goed te kunnen gebruiken (hoofdstuk 4).

2 Informatieoverdracht in de (goede) praktijk

Vanuit hun betrokkenheid bij de leerling en de wens de leerling zo goed mogelijk over te dragen aan de vervolgschool wisselen scholen in de praktijk veel bruikbare informatie uit over hun leerlingen. In dit hoofdstuk beschrijven we deze huidige praktijk van gegevensoverdracht. Dit doen wij aan de hand van een aantal goede praktijkvoorbeelden van gegevensoverdracht. We kijken achtereenvolgens naar:

- de (verbetering van de) context waarin de overdracht van gegevens plaats vindt (2.1);
- het type gegevens dat scholen overdragen en de afspraken die scholen hierover met elkaar hebben gemaakt (2.2);
- de instrumenten die in het PO en VO gebruikt worden om de gegevensoverdracht te vergemakkelijken (2.3);
- de wijze waarop het voortgezet onderwijs gebruik maakt van de ontvangen leerlinggegevens (2.4).

De informatie is afkomstig uit de deskresearch en aanvullende gesprekken met betrokkenen.

2.1 Kennismaken van elkaar

Het primair en voortgezet onderwijs zijn in veel opzichten sterk van elkaar verschillende werelden. Beide systemen hebben een van elkaar verschillend curriculum, organisatiestructuur en begeleidingsstructuur. Basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs verschillen ook aanzienlijk in cultuur, docenten, schaalgrootte etc. Deze verschillen hoeven niet onnodig geproblematiseerd te worden, maar ze kunnen een goede aansluiting van leerlingen tussen het primair en voortgezet onderwijs wel bemoeilijken. Alvorens specifiek op de overdracht van gegevens in te gaan kijken we daarom eerst naar initiatieven die als doel hebben om de werelden van primair en voortgezet onderwijs meer tot elkaar te brengen en zo de aansluiting tussen het PO en VO te verbeteren.

Dergelijke initiatieven kunnen bijvoorbeeld gebruik maken van collegiale uitwisseling. Docenten uit het PO en VO kunnen allerhande informatie uitwisselen over hun (onderwijs)praktijk. Het Stedelijk Lyceum in Enschede organiseert bijvoorbeeld jaarlijkse informatiebijeenkomsten voor de leraren van groep 8 over de onderwijsvernieuwingen in de 1^e klassen. Kennismaking kan ook op grotere, regionale of stedelijke schaal georganiseerd worden, zoals in Almere (zie kader).

PO-VO in Almere: ontmoeten & bijdragen

De gezamenlijke schoolbesturen voor PO en VO en de gemeente Almere hebben in 2010 gezamenlijk onderzoek laten uitvoeren naar de overgang van PO naar VO in Almere. Eén van de belangrijkste aanbevelingen van het onderzoek is dat het PO en VO veel van elkaar kunnen leren en dat het goed is om elkaar beter te leren kennen. Op 24 november hebben de gezamenlijke schoolbesturen en de gemeente Almere daarom de conferentie 'Ontmoeten & bijdragen' georganiseerd. Aan de conferentie namen ruim 150 leerkrachten, schoolleiders en bestuurders van het primair en voortgezet onderwijs in Almere deel. In subgroepjes gingen de deelnemers uiteen om de knelpunten in de overgang PO/VO te bespreken en hebben zij actiepunten benoemd. De conferentie beoogde, naast aanknopingspunten voor concrete acties, ook te zorgen voor een kennismaking tussen betrokkenen van het PO en VO.

Tevens bieden verschillende VO-scholen de mogelijkheid aan basisschoolleerkrachten om een ochtend mee te lopen op het voortgezet onderwijs, of kunnen VO-docenten meelopen op de basisschool. Om dergelijke bezoeken te structureren kan gebruik gemaakt worden van een kijkwijzer (zie kader)

Kijkwijzer: leidraad bij collegiale uitwisseling

Om collegiale uitwisseling richting te geven, kan gebruikt gemaakt worden van de methodiek van de kijkwijzer: een lijst met aandachtspunten en vragen die te gebruiken is bij schoolbezoeken.. Door vooraf een aantal vragen te formuleren bijvoorbeeld op het gebied van het pedagogisch-didactische klimaat, de organisatiestructuur of de begeleiding van leerlingen, kunnen docenten meer uit het bezoek halen. De kijkwijzer kan opgesteld worden door de plaatselijke PO-VO stuurgroep.

Een voorbeeld van een kijkwijzer is te downloaden op de website van de Werkgroep PO-VO openbaar onderwijs gemeente Emmen: <http://sites.google.com/site/werkgroepovo/documenten>.

Ook uitgebreidere vormen van kennismaking en uitwisseling zijn denkbaar, waarbij VO-docenten lesgeven in het PO (zie kader) of waarbij PO-docenten en VO-docenten gezamenlijk werken aan doorlopende leerlijnen voor taal en rekenen.

Gastlessen docenten VO in PO

In het kader van het project Onderwijstijdverlenging zijn de basisschool Zalmpaat en het PENTA college CSG Hoogvliet mavo een samenwerkingsverband aangegaan. Leerlingen van groep 7 en 8 krijgen extra lessen taal en rekenen van docenten Nederlands en wiskunde van het voortgezet onderwijs. De leerlingen van groep 7 krijgen deze lessen op hun eigen basisschool, maar de leerlingen van groep 8 gaan voor deze lessen naar het voortgezet onderwijs. Voor hen is het daarom ook een kijkje in de wereld van het voortgezet onderwijs. Al gaan niet alle leerlingen door naar deze school, toch doen zij ervaringen op die ook op andere scholen van betekenis zijn. En voor de docenten heeft het project als meerwaarde dat zij elkaar spreken over het onderwijs en elkaars scholen bezoeken. Zo leren zij meer over de andere schoolcultuur dan die van hun eigen school.

Collegiale uitwisseling kan daarnaast toegespitst zijn op de begeleiding van leerlingen met speciale behoeften. We kunnen hierbij denken aan uitwisseling en afstemming tussen IB-ers in het PO en (zorg)coördinatoren in het VO. Wanneer er meer contact en kennis is over elkaars organisaties, is de kans groter dat juist die gegevens worden overgedragen die door de aanleverende en ontvangende partij als relevant en zinvol worden beschouwd

Initiatieven met als doel de kloof tussen het PO en VO te overbruggen, kunnen daarnaast ook gericht zijn op de toekomstige VO-leerlingen. Gastlessen door VO-docenten, het volgen van lessen in het VO, of 'wendagen' geven leerlingen een kijkje in de wereld van het voortgezet onderwijs.

Informatieoverdracht: een brede definitie

In de regio Voorne Putten Rozenburg verstaat men onder overdracht meer dan de uitwisseling van informatie over individuele leerlingen. Het gaat bij deze overdracht om alle contacten tussen het primair onderwijs en voortgezet onderwijs waarbij mensen elkaar ontmoeten en informatie uitwisselen. Denk hierbij aan:

- aansluiting van de zorg bij leerlingen met zorgbehoeften. In het bijzonder voor wat betreft de overdracht van informatie;
- aansluiting voor wat betreft de pedagogische en didactische invulling van het onderwijsaanbod;
- zorg voor de juiste schoolkeuze;
- ondersteuning van leerlingen bij de overstap in het algemeen.

2.2 Eenduidigheid in overdracht

Wanneer een leerling de overstap van PO naar VO maakt, draagt de basisscholen doorgaans verschillende gegevens over. Naast contactgegevens en informatie over leerprestaties van leerlingen draagt het PO vaak diverse andere gegevens over die volgens het PO en/of VO van belang zijn om een goede overgang te realiseren. De gegevens die het VO nodig heeft om het onderwijs en de begeleiding goed op de leerlingen toe te spitsen, hebben we ingedeeld in zes categorieën.³

Binnen deze zes categorieën valt een veelheid aan gegevens die tussen scholen wordt uitgewisseld. In onderstaande tabel noemen wij bij wijze van voorbeeld voor elke categorie een (niet uitputtend) aantal voorbeelden van gegevens die worden overgedragen.

Categorie	Enkele voorbeelden van gegevens
1) Cognitieve prestaties en capaciteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Advies Voortgezet Onderwijs • Ontwikkelingsperspectief/ uitstroomprofiel • Tweede gegeven (Cito-eindtoets, LOVS, NIO) • Positie ten opzichte van de referentieniveaus Taal & Rekenen
2) Onderwijshistorie	<ul style="list-style-type: none"> • Schoolloopbaan PO/S(B)O (vertraagd/versneld) • Schoolwisselingen • Verzuim
3) Sociaal-emotionele ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Resultaten persoonlijkheidsvragenlijst/gedragsbeoordelingslijst • Gedragsbeoordeling door leerkracht
4) Beperkingen, behandeling en begeleiding	<ul style="list-style-type: none"> • Belemmering in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Gediagnosticeerde beperking in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Handelingsplan
5) Gedrag en houding	<ul style="list-style-type: none"> • Leermotivatie • Werkhouding • Gedrag in de klas
6) Achtergrondkenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • Gezinsamenstelling / thuissituatie • Talenten en interesses van leerling • Ingrijpende gebeurtenissen in relatie tot prestaties/gedrag

Regionale afspraken over gegevenssets

Scholen voor voortgezet onderwijs ontvangen vaak leerlingen van een groot aantal basisscholen uit de regio, hetgeen een grote diversiteit in overgedragen gegevens tot gevolg kan hebben. Verschillende gemeenten, regio's of schoolbesturen hebben afspraken gemaakt over de gegevensset die tussen het primair en voortgezet onderwijs wordt overgedragen en welke gegevens daarbij verplicht zijn om aan te leveren. Zo is er in de BOVO-procedure van Den Haag en de Duin- en Bollenstreek de verplichting om gegevens van het Leerling- en onderwijsvolgsysteem toe te voegen aan het onderwijskundig rapport. Daarnaast kunnen ook toetsscores over sociaal-emotioneel functioneren tot de standaard gegevensset van een regio behoren (zie kader).

Het vastleggen van het gebruik van bepaalde toetsen heeft verschillende voordelen. Niet alleen wordt hiermee de diversiteit in aangeleverde gegevens beperkt, het wordt tevens eenvoudiger voor VO-

³ Deze categorisering en de onderliggende gegevensset is tot stand gekomen op grond van een inhoudsanalyse van een groot aantal onderwijskundige rapporten die (op papier of digitaal) worden overgedragen in diverse gemeenten en regio's in Nederland. Waar nodig is deze overkoepelende 'gegevensset' aangevuld op basis van de gegevensset van het Elektronisch Leerdossier (zie ook www.lerendoorgeven.nl). Tenslotte heeft een aanvulling en toetsing plaatsgevonden door betrokkenen in het PO en VO in een daarvoor door Oberon georganiseerde bijeenkomst, een door de PO-Raad, VO-Raad en AVS georganiseerde Ronde Tafelbijeenkomst, een tweetal door de PO-Raad/WEC-Raad georganiseerde Ronde Tafelbijeenkomsten over de referentieniveaus en het verslag van drie andere Ronde Tafelbijeenkomsten georganiseerd door de PO-Raad.

scholen de gegevens te interpreteren en onderling te vergelijken. Het maken van heldere afspraken over wie wanneer welke toetsen afneemt, voorkomt tevens het ‘dubbeltoetsen’ van leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs.

Voorne Putten Rozenburg: NIO en persoonlijkheidsvragenlijst voor alle leerlingen in groep 8

Binnen de regio Voorne Putten Rozenburg wordt gewerkt met één basis gegevensset wanneer leerlingen overstappen van het PO naar het VO. Het gaat om een Cito-eindtoets of het Drempelonderzoek, het intelligentieniveau (op basis van NIO-test) en gegevens over het sociaal-emotioneel functioneren (Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst). De uitkomsten van de NIO-toets en de Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst zijn een waardevolle aanvullende bron van informatie die PO-docenten gebruiken bij het formuleren van het schooladvies. Tevens bieden ze ouders inzicht in de capaciteiten van hun kinderen.

2.3 Afspraken over de wijze van informatieoverdracht

Gegevensoverdracht kan via verschillende wegen plaatsvinden. Hieronder beschrijven we verschillende manieren waarop gegevens tussen het PO en VO worden uitgewisseld, zoals het digitaal onderwijskundig rapport, terugkoppeling, warme overdracht en overdracht door leerlingen zelf.

(Digitaal) onderwijskundig rapport

De meest gangbare manier om gegevens over te dragen is via het wettelijk verplichte onderwijskundig rapport. In veel regio's en steden is een standaard onderwijskundig rapport opgesteld dat (bij de aanmelding dan wel inschrijving van leerlingen) wordt overdragen van de basisschool aan het voortgezet onderwijs. Voor leerlingen met extra zorgbehoefte, gediagnosticeerde belemmeringen of een LWOO-indicatie worden bijlagen gebruikt of bestaat een apart onderwijskundig rapport.

In veel gemeenten is het papieren onderwijskundig rapport vervangen door een digitaal onderwijskundig rapport of zijn er voornemens het onderwijskundig rapport te digitaliseren.

Regio Weert: Digitaal Overdrachtdossier

Leerlingdossiers tussen het primair en voortgezet onderwijs worden in de regio Weert digitaal overgedragen. Het dossier bevat een adaptief element, waar leerkrachten, indien van toepassing of indien beschikbaar, gegevens over leerstoornissen, IQ en motivatie toe kunnen voegen.

In de toekomst wil men, mede met het oog op de invoering van het ELD, toe naar overdrachtsysteem volgens een tweetrapsmodel. De standaardinhoud van het ELD dient daarbij als basis, die op grond van de informatiebehoefte in de regio kan worden aangevuld. Het voordeel van een dergelijk systeem is dat regio's hun eigen wensen in het overdrachtdossier kunnen verwezenlijken en tevens ervoor zorgen dat gegevens buiten de regio ingezien kunnen worden, aldus Bart Caris van basisschool 't Kienhout in Ospeldijk.

Toepassingen binnen overdrachtdossiers: Het kwadrantmodel

Zoals reeds in de vorige paragraaf werd genoemd, kunnen onderwijskundige rapporten grote hoeveelheden leerlinggegevens bevatten. Om deze gegevens te ordenen en op een overzichtelijke wijze te presenteren, wordt op verschillende scholen gebruikt gemaakt van een *kwadrantmodel*⁴ (zie kader). Het kwadrantmodel biedt plaats voor zowel gegevens over de prestaties en capaciteiten van leerlingen als voor gegevens over de motivatie, werkhouding en sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen en kan zowel in digitale leerlingdossiers als papieren leerlingdossiers worden toegepast.

⁴ Het kwadrantmodel is ontwikkeld door en eigendom van schoolpsychologisch adviesbureau Microconsult.

Basisscholen kunnen gegevens die in de loop der jaren zijn verzameld met het kwadrantmodel ordenen en via deze wijze overdragen aan het voortgezet onderwijs (regio Voorne-Putten Rozenburg). Een andere mogelijkheid is dat VO-scholen de ongeordende gegevens die basisscholen leveren zelf ordenen en het instrument gebruiken voor toelatingsbeslissingen (Diamant College, Den Haag) of het kwadrantmodel als basis nemen van hun leerlingvolgsysteem (regio Rotterdam).

Het kwadrantmodel als instrument voor gegevensoverdracht:

Het kwadrantmodel geeft in één oogopslag aan wat leerlingen:

KUNNEN: dit veld bevat informatie over de **capaciteiten** van leerlingen zoals het IQ, leerproblemen, talenten van leerlingen

WILLEN: informatie over de **persoonsontwikkeling** van leerlingen zoals sociaal-emotionele testgegevens en motivatie.

PRESTEREN: gegevens over de **schoolprestaties** van leerlingen, zoals score op de Cito eindtoets, schoolloopbaan, advies van de basisschool, LOVS-gegevens.

DOEN: gegevens over **schoolgedrag** zoals werkhouding, huiswerkmotivatie, externaliserend gedrag (bijv. agressief, druk, koppig) en internaliserend gedrag (bijv. teruggetrokken, passief, angstig)

Het kwadrantmodel toegepast: Voorne-Putten Rozenburg

Het kwadrantmodel wordt in Voorne-Putten Rozenburg gebruikt om een veelheid van gegevens te ordenen. Het VO ontvangt van iedere leerling het ingevulde kwadrantmodel naast het onderwijskundig rapport. Ook kunnen leerkrachten in het basisonderwijs het model gebruiken bij de toelichting van het middelbare schooladvies aan ouders.

Alle leerlingen in de regio maken een intelligentietoets (NIO). De resultaten op deze toets worden onder het kwadrant KUNNEN geplaatst. Tevens vullen alle leerlingen in de regio de Junior Persoonlijkheidsvragenlijst in. De resultaten worden onder het kwadrant WILLEN opgenomen. Onder het kwadrant PRESTEREN staan resultaten van leerlingen op diverse toetsen zoals de Cito eindtoets, de entreetoets of de scores op het Leerling- en onderwijsvolgsysteem. Tot slot kunnen leerkrachten in het kwadrant DOEN gegevens opslaan over de werkhouding, karakter of huiswerkmotivatie van de leerling.

Toepassingen binnen overdrachtdossiers: de plaatsingswijzer

Een ander instrument dat deel kan uitmaken van het overdrachtdossier is de plaatsingswijzer. Met behulp van de plaatsingswijzer wordt het schooladvies van een leerkracht gemotiveerd aan de hand van scores op het Leerling- en onderwijsvolgsysteem. Per advies wordt aangegeven welke scores gewenst zijn. Tevens wordt aan een leerling een profiel toegekend. Het instrument heeft als voordeel dat schooladviezen beter onderbouwd worden. Verschillende schoolbesturen (met name in de provincie Drenthe) maken reeds van de plaatsingswijzer, waaronder de Christelijke Onderwijsgroep (COG) (zie kader).

Het succes van de plaatsingswijzer; Christelijke Onderwijsgroep (COG) Drenthe

De Christelijke Onderwijsgroep (COG) Drenthe gebruikt sinds twee jaar de plaatsingswijzer als instrument om een goede advisering voor het voortgezet onderwijs op te kunnen stellen.

De keuze voor de plaatsingswijzer komt voort uit de groeiende onvrede met de Cito-eindtoets als selectiecriteria. De Cito-eindtoets werd door veel leerkrachten en ouders te zeer als een momentopname ervaren.

De plaatsingswijzer is gebaseerd op de onafhankelijke toetsen in het Leerling- en onderwijsvolgsysteem van Cito. In de plaatsingswijzer worden de resultaten vanaf minimaal groep 6 in kaart gebracht. De scores zijn in de plaatsingswijzer vertaald naar advies voor een brugklasniveau. Daarnaast wordt binnen het brugklasniveau een profiel aan de leerling toegekend. Zo vallen leerlingen met scores die altijd overeenkomen met een bepaald brugklasniveau binnen het zogenaamde streefprofiel. Leerlingen waarvan de scores zeer wisselend zijn, vallen onder het twijfelprofiel.

Met de plaatsingswijzer wil men tevens het denken over de overgang tussen het primair en voortgezet onderwijs stimuleren. De hele bovenbouw moet zich bewust zijn van deze overgang en hier naar toewerken, aldus Ger de Vos van de Christelijke Scholengemeenschap Drenthe. Dit betekent overigens niet dat het schooladvies in groep 6 al vast ligt. Wel kan een indicatie worden gegeven en op basis van deze indicatie kan eventueel, in overleg met ouders en leerlingen, een plan worden opgesteld om leerlingen op het nagestreefde niveau te brengen.

De eerste ervaringen met de plaatsingswijzer zijn positief, aldus Ger de Vos. De plaatsingswijzer heeft de discussies tussen ouders en leerkrachten over de uitslag van de Cito-eindtoets een heel stuk teruggedrongen. Het VO is tevens blij met de komst van de plaatsingswijzer. Adviezen van de basisschool zijn nu beter onderbouwd, omdat niet alleen de Cito-eindtoets maar ook andere LOVS-toetsen meegenomen worden in het advies. De plaatsingswijzer geeft zo een beter beeld van de leervorderingen van een leerling en wordt daarom gebruikt voor de plaatsing van leerlingen op het juiste brugklasniveau.

Warme overdracht van leerlinggegevens

De overdracht van schriftelijke of digitale leerlinggegevens gaat in veel gevallen gepaard met een 'warme overdracht' van leerlingen. In sommige plaatsen (Enschede, Almere) bezoeken coördinatoren uit het voortgezet onderwijs het basisonderwijs om de leerlingdossiers met de IB-er of de leerkracht groep 8 door te spreken. Een andere mogelijkheid is het organiseren van uitwisselingsmarkten of tafeltjesmiddagen door het voortgezet onderwijs (Amsterdam, Den Haag), waarbij basisschooldocenten aanvullende informatie over toekomstige leerlingen kunnen overdragen of een toelichting kunnen geven op het leerlingdossier.

Betrokkenen ervaren de praktijk van warme overdracht als bijzonder prettig, omdat met name complexere problematiek van leerlingen beter mondeling toegelicht kan worden. Ook biedt warme overdracht voor deze leerlingen de mogelijkheid om in te gaan op de vraag welke aanpak het best aansluit bij een leerling. De betrokkenen uit het PO en VO kunnen vervolgens samen nagaan welke mogelijkheden er zijn voor de begeleiding van een leerling in het VO.

Warme overdracht kan tevens gebruikt worden om de hoeveelheid gegevens schriftelijk of digitaal worden overgedragen in het onderwijskundig rapport te *beperken*. In plaats van gedragsproblemen of medische gegevens in detail schriftelijk over te dragen, vermeldt het dossier dat aandacht voor bepaalde gegevens door de ontvangende VO-school gewenst is. De ontvangende school neemt dan vervolgens contact op met de basisschool om deze gegevens alsnog warm over te dragen.

Overdracht door leerlingen

Overdracht van informatie over leerlingen is niet enkel een aangelegenheid van personeel binnen basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Leerlingen kunnen zelf ook een actieve rol spelen binnen de gegevensoverdracht. Een voorbeeld is het instrument *Mag ik me even voorstellen?* waarbij leerlingen in een werkstuk iets over zichzelf vertellen. Hierbij kan gedacht worden aan informatie over hobby's en interesse van de leerling en andere achtergrondinformatie zoals de gezinssamenstelling. Verder wordt leerlingen gevraagd naar hun ervaringen op de basisschool en de verwachtingen die ze hebben bij hun toekomstige middelbare school. Het werkstuk wordt door leerlingen tijdens de kennismaking met de nieuwe klas en mentor overhandigd aan de mentor.

Er zijn tevens voorbeelden van de overdracht van onderwijsinhoudelijke gegevens door leerlingen zelf, in de vorm van een leerlingportfolio. Een goed voorbeeld is het Webbased Taalportfolio zoals gebruikt in Amsterdam (zie kader).

Webbased Taalportfolio: instrument in de overgang PO-VO

Het webbased taalportfolio geeft basisschoolleerlingen de kans zichzelf te presenteren en hun taalvaardigheid te verbeteren. Met het taalportfolio hebben docenten uit het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs een nieuw instrument in handen om de overdracht op het gebied van taal inhoudsvol te laten verlopen.

De indeling van het portfolio is gebaseerd op de door de commissie Meijerink voorgestelde indeling in taaldomeinen: mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en begrippenlijst en taalverzorging (commissie Meijerink, 2008). In het portfolio kunnen feitelijke cijfers en taaltoetsuitkomsten worden verzameld. Daarnaast biedt het portfolio mogelijkheid tot het verzamelen van eigen geschreven teksten.

Op dit moment is het taalportfolio nog volop in ontwikkeling. Het streven is om in de toekomst de taalresultaten mee te kunnen nemen van het primair naar het voortgezet onderwijs. De toetsen kennen dan een doorlopende schaal voor de leesontwikkeling, die bovendien aansluit op Referentieniveaus. Docenten en mentoren in het VO kunnen op basis van het taalportfolio van leerlingen zien op welke punten leerlingen extra begeleiding behoeven.

Terugkoppeling van leerprestaties naar de basisschool

Bij gegevensoverdracht tussen het PO en VO wordt in eerste instantie gedacht aan de gegevens die het PO aanlevert wanneer leerlingen hun schoolcarrière in het VO beginnen. Maar andersom kan het VO ook leerlinggegevens terugkoppelen naar de basisscholen. Denk hierbij aan de leerprestaties in de vorm van rapportcijfers, de onderwijspositie in leerjaar 2 (of verder) of informatie over het welzijn van leerlingen op school. Een dergelijke terugkoppeling geeft basisscholen inzicht in bijvoorbeeld de kwaliteit en juistheid van hun schooladviezen en/of de voorspellende waarde van hun Cito-score van hun oud-leerlingen. Een voorbeeld van een school waarop op gezette tijden gegevens worden teruggekoppeld aan basisscholen is het Twents Carmel College (zie kader). Ook de praktijk van warme terugkoppeling wordt door basisschooldocenten als waardevol ervaren, juist wanneer het leerlingen betreft die tijdens de basisschoolperiode extra zorg en ondersteuning behoeven.⁵

⁵ Oberon, 2010. Van primair naar voortgezet onderwijs in Almere. Onderzoek in het kader van de LEA Almere

Terugkoppeling van onderwijsprestaties: het Twents Carmel college

Het Twents Carmel College werkt sinds 10 jaar met een volledige overdracht van het basisschooldossier vanuit de 40 toeleverende basisscholen in de regio. Als 'tegenprestatie' koppelt de school veel gegevens terug aan de basisschool. Het gaat hier om de rapportcijfers van het kerst- paas- en eindrapport in leerjaar 1 en het eindrapport in leerjaar 2. Indien van toepassing koppelt de school gegevens over de opstroom en afstroom tot en met de start in leerjaar 3 terug.

Bij de overdracht van leerlinggegevens probeert het Carmel College 'in de keten te denken'. In plaats van te focussen op wat overgedragen *moet* worden, probeert men elkaar te helpen om zicht te hebben en te houden op de kwaliteit van het onderwijs. Met de teruggekoppelde gegevens wil de VO-school de basisscholen inzicht geven in de schoolloopbaan van hun oud-leerlingen, de voorspellende waarde van hun adviezen en de voorspellende waarde van de Cito-scores. De terugkoppeling lijkt haar vruchten af te werpen. Zo is de kwaliteit van de adviezen in de loop der jaren verbeterd, aldus Corné Luijckx van het Twents Carmel College, met als positief gevolg dat minder leerlingen van onderwijsniveau wisselen.

Warme Terugkoppeling

Warme overdracht houdt niet op na start van leerlingen in het VO. Ook de warme terugkoppeling van gegevens kan tot de activiteiten van warme overdracht behoren. Zo bespreken mentoren in Enschede alle eerstejaars leerlingen na een half jaar op het VO met de basisschool docenten. In Amsterdam, Almere en Den Haag organiseren VO-scholen tafeltjesmiddagen waarin de prestaties van leerlingen aan de basisscholen worden teruggekoppeld. Maar ook het welzijn van leerlingen komt tijdens tafeltjesmiddagen ter sprake.

2.4 Goed gebruik van informatie

Het voortgezet onderwijs kan de ontvangen gegevens van leerlingen voor verschillende doeleinden gebruiken. Grofweg gaat het om de volgende vier doelen⁶:

1. *Selectie en plaatsing;*
2. *Toewijzing van zorg en begeleiding;*
3. *Opbrengstgericht werken;*
4. *Vormgeven van doorgaande leerlijnen.*

In ons onderzoek hebben we van drie van deze doelen goede praktijken gevonden. Alleen van het gebruik van informatie ten behoeve van opbrengstgericht werken hebben we geen duidelijk uitgekristalliseerde voorbeelden aangetroffen. Hieronder bespreken we een aantal van deze goede praktijken.

Selectie en plaatsing

De juiste leerling op de juiste plek is een veelgehoorde uitspraak als het gaat om de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs. In veel POVO-procedures van gemeenten en regio's is aandacht voor leerlinggegevens waarmee bepaald kan worden op welke niveau een leerling kan instromen. Naast het schooladvies van de basisschool wordt ook vaak een tweede criterium vastgesteld, zoals de score op de Cito-eindtoets of de NIO. Naast cognitieve vaardigheden kunnen ook gegevens over de persoonsontwikkeling en het (school)gedrag van de leerling in overweging

⁶ Deze categorisering is gebaseerd op aangetroffen praktijkvoorbeelden en consultatie van Prof. Dr. Peter Slegers, Universiteit Twente.

worden genomen, bijv. door gebruik te maken van een kwadrantmodel in de toelatingsprocedure (zie 2.2).

In sommige gemeenten zijn expliciete afspraken gemaakt over welke gegevens gebruikt worden voor de selectie van leerlingen en welke normen hiervoor gehanteerd worden. Zo geschiedt selectie in Amsterdam in de eerste plaats op basis van Cito-scores en zijn per brugklatype verschillende bandbreedtes vastgesteld (zie kader) en is in de EEG8 procedure in Enschede het schooladvies van de basisschool docent doorslaggevend.

Selectie in de Amsterdamse Kernprocedure

In de Amsterdamse Kernprocedure zijn afspraken gemaakt over de toelaatbaarheid van leerlingen tot de verschillende onderwijssoorten. Scores op de Cito-eindtoets zijn hierbij leidend. Per onderwijssoort is een bandbreedte van Cito-scores gedefinieerd waarbinnen leerlingen automatisch toelaatbaar zijn. Voor leerlingen die zich willen inschrijven in een havo-brugklas is een Cito-score van 538 of hoger het automatisch toelaatbare gebied. Bij een Cito-score tussen de 532 en 537 bepaald de kernprocedure dat overleg met de basisschool verplicht is, wil de leerling ingeschreven kunnen worden op havo-niveau. Bij een score onder de 532 en een wens tot inschrijving op havo-niveau is aanvullend onderzoek verplicht.

Deze afspraken hebben consequenties voor het gebruik van het Onderwijskundig rapport. Indien leerlingen een score behalen die in het automatisch toelaatbare gebied valt, wordt het onderwijskundig rapport **niet** als selectiecriteria gebruikt. Pas wanneer er een discrepantie bestaat tussen het gewenste schooltype en de Cito-score wordt het Onderwijskundig Rapport gebruikt en bijvoorbeeld de LOVS-gegevens in overweging genomen.

Toewijzing van zorg en begeleiding

Onderwijskundige rapporten informeren VO-scholen veelal ook over leer- en gedragsproblemen van leerlingen en de zorg en/of begeleiding die in relatie tot problematiek is geboden. Leerlinggegevens kunnen daarmee ook als basis dienen voor het continueren van het zorgaanbod.

Onderwijskundige rapporten (of warme overdracht) bieden echter ook mogelijkheden tot het overdragen van *vermoedens* van een zorgbehoefte. Denk hierbij aan vermoedens van bijvoorbeeld faalangst of dyslexie. VO-scholen kunnen besluiten om direct in te spelen op de vermoedelijke zorgbehoefte van leerlingen, zo ook het 2College te Tilburg.

Gebruik van leerlinggegevens door het VO: 2College Tilburg

Het 2College in Tilburg maakt op verschillende manieren gebruik van het Digitaal Onderwijskundig rapport dat zij van nieuwe leerlingen ontvangen. Zo spelen de onderwijskundige rapporten een rol bij de klassenindeling en de toewijzing van mentoren. De onderwijskundige rapporten worden ook ter informatie toegestuurd aan de mentor van de leerling. Deze informeert in het geval van bijzonderheden de vakdocenten.

Leerlinggegevens kunnen ook aanleiding zijn om toekomstige leerlingen een bepaald zorgaanbod aan te bieden. Zo wordt aan leerlingen met een faalangstindicatie een faalangstraining aangeboden en bestaan er voor minder sociaal vaardige leerlingen sociale vaardigheidstrainingen.

Opbrengstgericht werken

In het basis- en voortgezet onderwijs is een tendens te zien van meer opbrengstgericht werken; het systematisch en doelgericht werken aan het maximaliseren van prestaties van leerlingen. Scholen die opbrengstgericht werken brengen de prestaties van leerlingen in beeld en gebruiken die informatie om te bekijken of hun onderwijs de gewenste resultaten behaalt. Hieruit kunnen verbeterpunten worden

afgeleid voor het eigen onderwijs. De informatieoverdracht tussen het primair en voortgezet onderwijs kan op een zodanige manier worden vormgegeven dat de VO-school weet waar de leerling zich bevindt aan het eind van het basisonderwijs en hoe de leerling zich in de jaren daarvoor heeft ontwikkeld. Hierdoor hoeft de VO-school niet aan het begin van de brugklas een nulmeting uit te voeren, maar kan worden voortgebouwd op de inspanningen van het primair onderwijs in het meten en documenteren van de prestaties van de leerling. In het kader van dit onderzoek hebben wij, zoals eerder gemeld, hiervan echter geen duidelijk uitgekristalliseerde voorbeelden aangetroffen. De gegevens worden soms wel overgedragen, maar dienen niet als startpunt voor vervolgmetingen en analyse.

Vormgeven van doorlopende leerlijnen

Scholen voor voortgezet onderwijs ontvangen bij de overdracht van PO naar VO vaak diverse gegevens over de leerprestaties en leerontwikkelingen van leerlingen. Idealiter zou het VO deze gegevens gebruiken voor de inrichting van het onderwijs en aansluiten bij het niveau van leerlingen op een bepaald leerdomein.

Uit gesprekken met het VO blijkt dat niet alle aangeleverde gegevens goed te interpreteren zijn, met name wanneer het gaat om scores op methodegebonden toetsen. Maar ook gegevens uit het Leerling- en onderwijsvolgsysteem worden door het VO niet altijd bruikbaar gevonden, omdat ze niet aansluiten op het gangbare leerlingvolgsysteem in het VO (Cito VAS).

Gegevens aangeleverd door het primair onderwijs blijken dus niet automatisch vertaalbaar naar voor het voortgezet onderwijs bruikbare gegevens. Op dit moment worden er diverse pilotprojecten uitgevoerd waarbij de relatie tussen gegevensoverdracht en doorgaande leerlijnen in het PO en VO centraal staan. Zo wordt in Heesch onderzocht hoe Cito-gegevens uit het basisonderwijs vertaald kunnen worden naar voor het VO begrijpelijke en werkbare gegevens en probeert men in Nijmegen doorlopende leerlijnen te verbinden met de onlangs ingevoerde referentieniveaus taal en rekenen (zie kader).

Pilot overdracht taal en rekenprestaties Heesch

De nadruk van het project ligt op de overdracht van taal- en rekenprestaties en dan met name het begrijpend lezen en rekenen. Er wordt gekeken of en hoe Cito gegevens vertaald kunnen worden naar voor het VO begrijpelijke gegevens. Op dit moment zijn diverse partijen met elkaar in gesprek om te kijken of een omvorming van de gegevens mogelijk is. Ook wordt er met VO scholen en PO scholen gesproken over hun wensen.

Referentieniveaus en doorlopende leerlijnen: VO-alliantie Nijmegen

Binnen de VO-alliantie Nijmegen wordt gewerkt met een trajectgroep Taal en een trajectgroep Rekenen om de aansluiting tussen het primair en voortgezet onderwijs te verbeteren. Binnen de trajectgroep Taal is speciale aandacht voor het begrijpend lezen, binnen de trajectgroep Rekenen staan verhoudingen en breuken centraal. De referentieniveaus taal en rekenen vormen het uitgangspunten voor de beide trajectgroepen. Naast de leden van de trajectgroep worden ook andere docenten betrokken. Zo organiseert men gezamenlijke studiemiddagen voor docenten in het PO en VO

Onderling vertrouwen tussen scholen is belangrijk en een voorwaarde om op inhoudelijke thema's samen te werken, aldus Marcel Jansen van de Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen. Voordat men een inhoudelijke slag kon gaan maken, is eerst op andere niveaus in de relaties tussen VO- en PO-scholen geïnvesteerd. Voorbeeld zijn de afspraken over de PR, zoals gezamenlijke activiteiten en informatie-uitwisseling en het opstellen van één informatiebrochure voor groep 8 leerlingen in Nijmegen.

Als hulpmiddel voor het interpreteren van gegevens kan ook gebruik gemaakt worden van de plaatsingswijzer (zie ook 1.2.2). De plaatsingswijzer kent op basis van LOVS-gegevens een bepaald profiel aan leerlingen toe dat informatie bevat over de scores op verschillende leerdomeinen. Hiermee is eenvoudig zichtbaar of en op welk(e) terrein(en) leerlingen ondergemiddeld scoren. De school kan deze gegevens als uitgangspunt nemen bij de toewijzing van remedial teaching (zie kader).

Remedial teaching gebaseerd op LOVS-scores, Stad en Esch, Meppel/Diever

Bij de aanmelding van leerlingen ontvangt de Regionale scholengemeenschap Stad en Esch een leerlingprofiel dat gebaseerd is op de LOVS-scores uit het basisonderwijs. Wanneer leerlingen op één of meerdere domeinen ondergemiddeld scoren, kan dit aanleiding zijn een leerling remedial teaching te bieden. Domeinen die onderscheiden worden zijn technisch lezen, spellen, begrijpend lezen en rekenen-wiskunde. De remedial teacher, de intern begeleider of de mentor selecteert de leerlingen aan het begin van de brugklas

2.5 Goede praktijken: aanbevelingen voor scholen

De overgang naar het VO gaat veelal gepaard met de overdracht van een grote hoeveelheid leerlinggegevens. Naast contactgegevens gaat het om gegevens omtrent cognitieve prestaties en capaciteiten, onderwijshistorie, sociaal-emotionele ontwikkeling, beperkingen, behandeling en begeleiding, gedrag en houding, en achtergrondkenmerken. Knelpunten die in de informatieoverdracht worden ervaren, hangen daarom eerder samen met de *veelheid* en *diversiteit* van gegevens die basisscholen aanleveren, dan met een *gebrek* aan leerlinggegevens. Ook lopen scholen aan tegen verschillen in leerlingvolgsystemen tussen het PO en VO, de onderbouwing van middelbare schooladviezen en onvoldoende kennis van praktijkverschillen in het PO en VO.

Om de kwaliteit van de overdracht op deze en andere punten te verbeteren, zien we dat op verschillende scholen diverse goede praktijken zijn ontwikkeld en kansrijke initiatieven worden ontplooid. Hieronder vatten we die goede praktijken samen. Deze goede praktijken kunnen tevens voor andere scholen die de informatieoverdracht tussen het PO en VO willen verbeteren uitkomst bieden.

Scholen die de informatieoverdracht willen verbeteren, doen er goed aan kennis te nemen van de volgende praktijken:

- In verschillende regio's zijn afspraken gemaakt tussen het PO en VO over de (verplicht) aan te leveren gegevens. Hiervoor zijn vaak standaard onderwijskundige rapporten opgesteld, die steeds vaker digitaal over te dragen zijn.
- Ook kan regionaal afgesproken worden welk tweede gegeven (bijv. Cito-eindtoets, Cito LOVS of NIO) wordt gebruikt naast het schooladvies van de basisschool. Zo ontstaat een uniform en transparant toelatingsbeleid voor VO-scholen in de regio.
- Om de doorgaans grote hoeveelheden leerlinggegevens te structureren maken sommige basisscholen en VO-scholen gebruik van instrumenten zoals het kwadrantmodel of de plaatsingswijzer. Het kwadrantmodel kan tevens gebruikt worden voor de begeleiding van leerlingen in VO-scholen en opgenomen worden in het leerlingvolgsysteem.
- In veel steden en regio's gaat schriftelijke gegevensoverdracht gepaard met warme overdracht in de vorm van tafeltjesavonden of -middagen of schoolbezoeken door VO-scholen. Warme overdracht wordt door betrokkenen als een goed middel gezien om bijzondere gevallen toe te

lichten. Tevens kan het gebruikt worden om uitvoerige beschrijvingen van medische of – gedragsbeperkingen in het schriftelijke dossier te beperken

- Warme overdracht wordt daarnaast door verschillende steden en regio's breder gedefinieerd; scholen zetten zich in om de kloof tussen het PO en het VO te verkleinen en organiseren informatiemarkten en/of meeloopdagen voor leerlingen en docenten.
- Leerlingen kunnen zelf ook een actieve rol spelen in de overdracht van hun dossier. Voorbeelden zijn een kennismakingswerkstuk voor het VO of een taalportfolio.
- Tot de afspraken binnen een regio kan ook de terugkoppeling van leerlingresultaten van het VO naar het PO behoren. Basisscholen krijgen hiermee inzicht in de kwaliteit van hun adviezen.
- Docenten in het PO en VO werken in verschillende regio's samen om doorlopende leerlijnen in taal en rekenen te ontwikkelen. Deze initiatieven staan vaak nog in de kinderschoenen. Over het algemeen is het gebruik van gegevens *na* de toelating van leerlingen beperkt. Indien deze gegevens toch gebruikt worden dienen ze vooral voor het opstellen van handelingsplannen voor zorgleerlingen. Vooralsnog is selectie van leerlingen verreweg het belangrijkste doel van overdracht van leerlinggegevens.

3 De referentieniveaus en mogelijke gevolgen voor informatieoverdracht

Om scholen beter in staat te stellen aan opbrengsten voor taal en rekenen te werken zijn op 1 augustus 2010 de referentieniveaus taal en rekenen ingevoerd. Voor de implementatie op scholen is nog een aantal jaar voorzien (vooralsnog geldt een termijn tot augustus 2014⁷). In het vorige hoofdstuk hebben we vier doelen van gegevensoverdracht onderscheiden: 1) Selectie en plaatsing, 2) toewijzing van zorg en begeleiding, 3) opbrengstgericht werken en 4) vormgeven van doorgaande leerlijnen. De referentieniveaus zijn niet bedoeld als selectie- en plaatsingscriterium (alhoewel onderwijskundig experts wel op dit risico wijzen) maar wel als middel voor verbetering van doorgaande leerlijnen en opbrengstgericht werken, en als middel voor toewijzing van zorg en begeleiding. Wat betreft de in het vorige hoofdstuk genoemde *categorieën* van gegevensoverdracht zullen de referentieniveaus vooral van betekenis zijn voor gegevensoverdracht binnen de cognitieve categorie en minder voor andere onderscheiden categorieën als sociaal-emotionele ontwikkeling en gedrag.

De invoering van de referentieniveaus voegt in ieder geval een nieuw element aan de *overdracht* van gegevens toe. Op grond van een wijziging van artikel 3 van de Wet op het Primair onderwijs wordt het schoolbestuur namelijk verplicht over iedere leerling in het laatste leerjaar objectieve en valide gegevens te verzamelen waaruit blijkt welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus. Deze gegevens moeten worden opgenomen in het onderwijskundig rapport.⁸ Omdat er op dit moment nog geen toetsen zijn die de beheersing van de referentieniveaus in beeld brengen, is deze verplichting op zijn vroegst vanaf het schooljaar 2012-2013 van kracht.

In dit hoofdstuk beschrijven we kort de achtergrond en doelen van de referentieniveaus en kijken we naar de mogelijke gevolgen hiervan voor de overdracht van informatie over individuele leerlingen. Achtereenvolgens worden behandeld:

- de doelstelling en opbouw van de referentieniveaus (3.1);
- de vraagstukken rondom toetsing en examinering (3.2);
- drie verschillende varianten van overdracht van de referentieniveaus (3.3);
- een aanbeveling voor een wettelijk verplichte minimum variant van deze overdracht (3.4).

3.1 Achtergrond van de referentieniveaus

Aanleiding van de referentieniveaus: zorgen over het taal- en rekenniveau

In januari 2008 adviseerde de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen ('commissie Meijerink') in het advies 'Over de drempels met taal en rekenen' voor de vakken Nederlands en rekenen referentieniveaus in te voeren. Aan dit pleidooi lagen verschillende redenen ten grondslag, zoals de zorg over mindere prestaties van leerlingen op het gebied van taal en rekenen en onvoldoende aansluiting tussen de verschillende onderwijssectoren. Veel scholen in het voortgezet onderwijs geven aan tekorten in de kennis en vaardigheden van instromende leerlingen vast te stellen, met name op het gebied van rekenen-wiskunde, taalvaardigheid en leesvaardigheid.⁹ Tussen de 10 en 15% van de leerlingen heeft aan het eind van groep 8 een achterstand in taal en rekenen die

⁷ Brief ministerie OCW 7 juli 2010, Invoering referentieniveaus taal en rekenen.

⁸ Wet van 29 april 2010 tot vaststelling van regels over referentieniveaus voor de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen (Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen)

⁹ Hofman, R. & A. Spijkerboer (2009), *Ervaren deficiënties door havo- en mbo-opleidingen in de basisbagage van vmbo'ers*. Den Haag Onderwijsraad.

varieert van een half jaar tot twee jaar.¹⁰ Op hun beurt zou het voortgezet onderwijs (en ook het overige vervolgonderwijs) niet goed het niveau van rekenen en spellen van de instromende leerlingen onderhouden. Cito presenteerde een onderzoek waarbij de resultaten van 15.000 leerlingen (uit verschillende leerjaren) van 100 scholen voor voortgezet onderwijs op de toetsen Rekenen en Spellens van Cito werden vergeleken met het niveau van leerlingen in groep 8 van de basisschool. Uit de resultaten kwam naar voren dat het niveau van rekenen en spellen bij alle leerwegen en schooltypen in de eerste klas van het VO lager was dan het niveau van groep 8.¹¹ De taaldeskundige Van De Gein publiceerde in het tijdschrift *Onze Taal* een onderzoek waarvan de conclusie luidt dat leerlingen in het voortgezet onderwijs gemiddeld slechter spellen dan in het basisonderwijs. 'Het voortgezet onderwijs laat het onderhoudswerk bij werkwoordspelling lelijk liggen'.¹² Om dergelijke problemen tegen te gaan bevatten de referentieniveaus 'relatief objectieve, breed herkenbare en gedragen inhoud voor de inrichting van het onderwijs over alle sectoren van het onderwijs heen'.

Vier hoofddoelen

De referentieniveaus zijn bedoeld om de taal- en rekenprestaties van individuele leerlingen te verhogen (eerste doel), om het niveau van taal en rekenen van de school te verhogen (tweede doel), om de aansluiting tussen de onderwijssectoren te verbeteren (derde doel) en ten slotte om het Nederlandse onderwijsniveau te verhogen (vierde doel). Wat betreft het eerste doel kunnen scholen de referentieniveaus als hulpmiddel gebruiken om opbrengstgericht te werken. Scholen kunnen aan de hand van de referentieniveaus doelen stellen, nagaan in hoeverre deze doelen ook bereikt worden en indien nodig is actie ondernemen om de doelen te bereiken. Zo kunnen leerlingen op een voor hen zo hoog mogelijk taal- en rekenniveau afgeleverd worden aan het vervolgonderwijs.

STREEF

Om te stimuleren dat de referentieniveaus gebruikt worden voor opbrengstgericht werken, werkt het GION momenteel samen met CITO en de onderwijsbegeleidingsdiensten ABCG, Cedin en Marant aan het project STREEF. In het project worden basisschoolleerkrachten begeleid om optimaal gebruik te maken van referentieniveaus, feedback en differentiatie. Er doen 90 scholen mee aan het project. Op dit moment zijn de eerste twee deelprojecten, gericht op het werken met referentieniveaus en het gebruik maken van opbrengsten, van start gegaan. In het deelproject gericht op de referentieniveaus wordt aan leerkrachten gevraagd naar hun verwachtingen voor begrijpend lezen en rekenen van leerlingen in groep 4, 5 en groep 8. Deze verwachtingen worden vervolgens gezamenlijk besproken en getoetst aan de leerresultaten van leerlingen. De eerste bevindingen wijzen uit dat de verwachtingen die leerkrachten in groep 8 hebben, goed overeenkomen met de referentieniveaus aan het eind van het basisonderwijs.¹³

Het tweede doel hangt samen met het voornemen om in de toekomst de referentieniveaus waarschijnlijk ook een rol te laten spelen bij het toezicht van de inspectie en door de resultaten mee te laten wegen bij de beoordeling van de school. Dit zal echter niet voor 2014 het geval zijn.¹⁴ Wat betreft het derde doel moeten scholen door de referentieniveaus zicht krijgen op de plaats die (een deel van) hun onderwijs inneemt in de gehele keten of kolom van het taal- en rekenonderwijs. Door een eenduidige aanpak en begripshanting moet dit inzicht vergemakkelijkt worden. Kennis en vaardigheden die in de "afleverende" onderwijssectoren verworven zijn, moeten in de "ontvangende" onderwijssectoren onderhouden en verdiept worden. Lacunes in de leerstof of juist doublures, doordat verondersteld wordt dat iets al wel of niet zal zijn behandeld en geleerd, kunnen zo worden voorkomen. Voor het vierde doel kunnen de referentiegegevens periodiek gebruikt worden om de staat van het Nederlandse taal- en rekenonderwijs te volgen en te vergelijken.

¹⁰ www.besturenraad.nl; verplichte rekentoets voor scholieren.

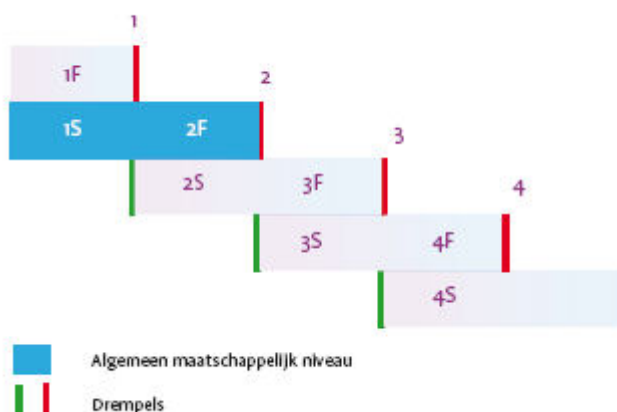
¹¹ www.cito.nl/VO/rek_wisk/Cito_Landelijke_resultaten_RekenenSpellens.pdf

¹² Gerrits, R. Scholieren beheersen hun taal, *Volkskrant* 28 augustus 2010.

¹³ Gesprek GION 9 november 2010

¹⁴ Brief ministerie OCW 7 juli 2010, Invoering referentieniveaus taal en rekenen.

Referentiekader

Opbouw van de referentieniveaus

De Expertgroep heeft voor een model gekozen waarbij op vier momenten in de schoolloopbaan van leerlingen referentiebeschrijvingen zijn opgesteld. Voor het primair onderwijs zijn dit het fundamentele niveau 1F en het streefniveau 1S. Deze niveaus zijn integraal van toepassing op het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en alle vormen van speciaal onderwijs, met uitzondering van zeer moeilijk lerenden en meervoudig gehandicapte leerlingen (ZML en MG). De niveaus zijn geconstrueerd aan de hand van gegevens van bestaand peilingonderzoek. Het fundamentele niveau correspondeert met wat nu waarschijnlijk 75% van de leerlingen beheerst. Het streefniveau is vastgesteld op wat nu 50% van de leerlingen waarschijnlijk beheerst. Door inspanningen van scholen en docenten moet het fundamentele niveau in de toekomst voor 85% van de leerlingen haalbaar zijn.¹⁵

De referentieniveaus 2, 3 en 4 zijn gericht op het voortgezet onderwijs en het middelbaar en hoger beroepsonderwijs en kennen eveneens een fundamenteel en streefniveau. Niveau 2F wordt aangeduid als het algemeen maatschappelijk functioneel niveau, dat wil zeggen een beschrijving van wat voor alle Nederlanders van belang is om deel te kunnen nemen aan het maatschappelijk leven. De referentieniveaus zijn cumulatief van aard. Leerlingen op niveau 2F beheersen ook niveau 1F, leerlingen op niveau 3F beheersen niveau 2F etc. Voor taal valt het streefniveau samen met het fundamentele niveau van een hoger schooltype (bijvoorbeeld het streefniveau havo (3S) is gelijk aan fundamenteel niveau vwo (4F). Voor rekenen geldt dit niet. De fundamentele niveaus en de streefniveaus zijn bij rekenen twee aparte stromen. Het fundamentele niveau richt zich op alledaagse en beroepssituaties, het zogenaamde functioneel rekenen, terwijl de streefniveaus meer algemene regels bevatten en aansluiten bij de algemeen vormende wiskunde.

Inhoud van de referentieniveaus

Bij het bepalen van de inhoud van de niveaus is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van opbrengsten van bestaand peilingonderzoek, (inter)nationaal vergelijkend onderzoek en van kerndoelen, eindtermen, formele curriculumdocumenten, kwalificatie-eisen en examenprogramma's. Voor een deel gaat het ook om een 'educated guess', een schatting van haalbaarheid op basis van vakinhoudelijke deskundigheid en raadplegingen van leraren. Dit geldt overigens met name voor de niveaus 2, 3 en 4 waarvoor geen gegevens uit peilingonderzoek beschikbaar zijn. Voor rekenen zijn de volgende domeinen gedefinieerd: Getallen, Verhoudingen, Meten en Meetkunde en Verbanden. Voor taal zijn de volgende domeinen gedefinieerd: Mondelinge Taalvaardigheid (gespreks-, luister- en spreekvaardigheid), Lezen (het lezen van zakelijke teksten en het lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten), Schrijven, Begrippenlijst en Taalverzorging (bijvoorbeeld grammatica, stijlfiguren,

¹⁵ Expertgroep (2009) Een nadere beschouwing.

leestekens). Om leerlingen te begeleiden en te ondersteunen richting de eindniveaus worden de referentieniveaus in het primair onderwijs uitgewerkt in tussendoelen en leerlijnen en verwerkt in het leerlingvolgsysteem. Stichting Leerplan Ontwikkeling, Freudenthal instituut en Expertisecentrum Nederlands hebben de referentieniveaus taal en rekenen vertaald in tussendoelen en leerlijnen voor de groepen 1 tot en met 8 in het primair onderwijs.¹⁶ Uit een analyse van SLO blijkt verder dat de meeste taal- en rekenmethoden al goed aansluiten op de referentieniveaus en dat de referentieniveaus in het onderwijsaanbod voldoende aan de orde komen.¹⁷

3.2 Toetsing en examinering van de referentieniveaus

Het vraagstuk rond toetsing en examinering van de referentieniveaus hangt deels samen met het voornemen van het kabinet om verplichte leerlingvolgsystemen met uniforme toetsen in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs in te voeren, zoals geformuleerd in het regeerakkoord. En op 2 december 2010 steunde een meerderheid van de Tweede Kamer het voorstel van de VVD en de PVV (motie Beertema/Elias) om een centrale eindtoets voor het basisonderwijs in te stellen. Deze verplichte eindtoets moet er voor zorgen dat alle basisschoolleerlingen een gegarandeerd minimumniveau hebben voordat ze aan het voortgezet onderwijs beginnen. Mocht de verplichte eindtoets er komen, dan ligt het voor de hand dat de inhoud gebaseerd is op de referentieniveaus. Het beheersen van niveau 1F of 1S is echter geen wettelijke voorwaarde voor toelating tot het voortgezet onderwijs.

Op dit moment kunnen scholen in het primair onderwijs ervaring opdoen met de nieuwe eisen die door de referentieniveaus gesteld worden aan taal en rekenen. Cito heeft een toets Basisvaardigheden ontwikkeld, speciaal gericht op taal en rekenen en geënt op de referentieniveaus. De toets kan gebruikt worden ter vervanging van het voormalige Opgavenboekje extra bij de Eindtoets Basisonderwijs. De toets Basisvaardigheden legt meer nadruk op taal en rekenen en bestaat uit opgaven op het gebied van begrijpend lezen, schrijven, spelling en rekenen. De toets bestaat uit twee delen. Als een school de toets Basisvaardigheden in februari afneemt, tegelijkertijd met de Eindtoets, volstaat deel 1 (twee dagdelen). Een school kan echter ook besluiten om de toets in mei af te nemen (drie dagdelen), zodat het resultaat gebruikt kan worden als eindmeting. Het kan echter niet allebei: een school kiest dus voor één afnamemoment in februari of mei. Keuze voor mei heeft als voordeel dat de ontwikkeling van leerlingen na de Eindtoets ook nog gevolgd kan worden en dat de informatie over het eindniveau recenter is. Cito geeft op basis van de antwoorden een rapportage per leerling, zodat duidelijk is hoe een leerling er voor staat op het gebied van taal en rekenen.

In het voortgezet onderwijs worden de centrale examens geïkht op de referentieniveaus. In de WVO wordt opgenomen dat bij de vaststelling van de eindexamenprogramma's de desbetreffende referentieniveaus in acht worden genomen. Hiermee moeten de referentieniveaus een duidelijke positie in de examenprogramma's voortgezet onderwijs krijgen. In het examenprogramma wordt vervolgens bepaald welke onderdelen van het referentieniveau in het centraal examen geëxamineerd worden en welke in het schoolexamen. Onderdeel van de referentieniveaus is ook de invoering van een rekentoets, waarvan op dit moment nog niet bekend is hoe deze mee gaat tellen in de zak/slaagregeling.

Cito heeft diagnostische toetsen ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Scholen kunnen deze toetsen gebruiken om de vorderingen van leerlingen te meten. Ze zijn geschikt voor elk leerjaar. Met de diagnostische toetsen kunnen leraren snel inzicht krijgen in het niveau van hun leerlingen en gericht hun taal- en rekenonderwijs verbeteren. Het is aan

¹⁶ Zie de websites www.leerlijnentaal.nl en www.rekenlijn.nl

¹⁷ Een overzicht van de onderzochte methoden is te vinden op de website www.leermiddelenplein.nl of in de brochure 'Referentieniveaus in taal en rekenmethodes'.

de scholen zelf om met de resultaten van de diagnostische toetsen een taal- en rekenbeleidsplan op te stellen. Voor het voortgezet onderwijs geldt globaal de keuze of taal en/of rekenen in alle vakken tot aan het eindexamen een specifiek thema wordt (geïntegreerde aanpak) of dat er extra lessen Nederlands en rekenen worden gegeven binnen de vrije ruimte van de onderbouw (losse aanpak). Tussen april en juni 2009 heeft een aantal scholen de diagnostische toetsen afgenomen en hebben in totaal 80.000 leerlingen in het voortgezet onderwijs de toetsen gemaakt.

Moment van toetsing referentieniveaus

Het gewenste moment van toetsing hangt samen met het doel dat aan de referentieniveaus wordt toegeschreven. Hoewel uit de Memorie van toelichting bij de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen blijkt dat het beheersen van referentieniveau 1F of 1S geen wettelijke voorwaarde is voor toelating tot één van de brugklastypes van het voortgezet onderwijs¹⁸, leeft deze angst wel bij enkele in dit onderzoek betrokken experts. Zij zijn beducht voor een extra selecterend effect dat kan uitgaan van een (extra) eindtoets op de referentieniveaus en de overdracht van scores aan het vervolgonderwijs. Zij vrezen dat scholen voor voortgezet onderwijs aanvullende toelatingseisen gaan stellen en leerlingen, die (een aspect van) de referentieniveaus niet halen, weigeren voor een bepaald onderwijstype. Ook de Onderwijsraad heeft deze vrees eerder geuit. Zij stelt: *“Het behalen van een referentieniveau vormt geen wettelijke voorwaarde voor toelating tot het voortgezet onderwijs. Dit mag in strikte zin zo zijn, in die zin dat de wet de referentieniveaus niet als toelatingcriterium opneemt voor bijvoorbeeld het vwo, maar de raad sluit zeker niet uit dat scholen, op grond van de inrichtingsvrijheid, deze gegevens wel zullen gaan gebruiken als toelatings- of weigeringsgrond, net zoals zij op dit moment bijvoorbeeld al Cito-scores hanteren in het toelatingsbeleid of gewogen loting toepassen. De raad is van oordeel dat de memorie van toelichting nader in moet gaan op de vraag of een dergelijk effect te verwachten is, en – mocht dat het geval zijn – hoe een dergelijk effect past bij de verbeteringsgerichte, remediërende oogmerken van de toetsen op de referentieniveaus.”*¹⁹

Enkele gesprekspartners pleiten voor het zo laat mogelijk afnemen van de toets, zodat deze geen rol speelt bij de toelating en selectie door het voortgezet onderwijs. Bijkomend voordeel is dat de beschikbare onderwijstijd zo maximaal mogelijk benut kan worden. Een paar deelnemers uit de ronde tafelconferenties vinden zelfs dat de toets op een nog later tijdstip, namelijk aan het begin van het voortgezet onderwijs, afgenomen kan worden. Dat zorgt er volgens hen ook voor dat het voortgezet onderwijs er daadwerkelijk iets mee doet, omdat het kan worden ingepast in het schoolbeleid. Ook menen zij dat de motivatie voor een toets helemaal aan het einde van groep 8, wanneer de leerlingen al zijn ingeschreven in het voortgezet onderwijs, niet groot zal zijn. Anderen wijzen echter op de versturende factoren in het begin van het voortgezet onderwijs met nieuwe leerlingen en docenten, waardoor leerlingen niet maximaal zouden kunnen presteren. Als het gaat om het bevorderen van een remediërende houding in het voortgezet onderwijs is een laat tijdstip een minder groot bezwaar.

Discussie over inhoud toetsing van de referentieniveaus

Over de inhoud van de toetsing van de referentieniveaus is onder deskundigen de nodige discussie. Over het geheel gezien zijn de experts tevreden over de mogelijkheden om de verschillende onderdelen van het domein rekenen te toetsen. De verschillende onderdelen hierbinnen zijn goed en concreet uitgewerkt. Voor taal geldt dat de leervorderingen van sommige onderdelen minder goed meetbaar zijn. Dit betreft met name de mondelinge onderdelen. Deskundigen betreuren dit omdat juist mondelinge vaardigheden zoals communiceren en discussiëren steeds belangrijker worden. Op dat punt zijn de referentieniveaus ook juist een aanvulling van de domeinen in de bestaande toetsen. De vrees is dat de referentieniveaus rond taal in de praktijk beperkt zullen worden tot de makkelijk meetbare domeinen lezen en spellen en dat schrijven, luisteren en spreken buiten beschouwing zullen

¹⁸ Zie ook www.poraad.nl

¹⁹ Onderwijsraad (2009), *Kaders voor de referentieniveaus*, p. 18. Den Haag: Onderwijsraad

blijven. Deze onderdelen zouden volgens een aantal deelnemers aan de Ronde tafeldiscussies beter niet centraal getoetst kunnen worden.²⁰

3.3 Drie varianten in de informatieoverdracht van de referentieniveaus

In de Wet op het primair onderwijs is opgenomen dat scholen over elke leerling een onderwijskundig rapport opstellen ten behoeve van het vervolgonderwijs. Met de invoering van de referentieniveaus taal en rekenen is hierbij vastgelegd dat de school van iedere leerling in het laatste leerjaar in het onderwijskundig rapport opneemt welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus. De aanvullende eisen (mate van detaillering hierin) die hieraan gesteld zullen worden, moeten nog in een Algemene Maatregel van Bestuur worden (AMvB) omschreven.

In deze paragraaf beschrijven wij drie varianten van gegevensoverdracht die onderling verschillen in de mate van detaillering (schematisch weergegeven in onderstaande tabel). Van elk van de varianten beschrijven wij de bruikbaarheid voor de vervolgschool. Deze varianten hebben wij mede op basis van de interviews met experts opgesteld. In onze interviews met betrokkenen op scholen hebben wij geconstateerd dat de overdracht van de referentieniveaus nog niet sterk speelt in hun belevingswereld.

Drie varianten van overdracht gegevens referentieniveau

Detailniveau 1: Alleen totaalscore	Detailniveau 2: Totaalscore + subscore	Detailniveau 3: Totaalscore + subscore + score per onderdeel
Taal (1F/1S)	Taal:	Taal: Bijvoorbeeld voor Mondelinge taalvaardigheid:
	1) Mondelinge taalvaardigheid	a) Gespreksvaardigheid
	2) Leesvaardigheid	b) Luistervaardigheid
	3) Schrijfvaardigheid	c) Spreekvaardigheid
	4) Begrippen en taalverzorging	
Rekenen (1F/1S)	Rekenen:	Rekenen: Bijvoorbeeld voor Getallen:
	1) Getallen	a) Notatie, taal, betekenis
	2) Verhoudingen	b) In verband brengen
	3) Meten en meetkunde	c) Gebruik van getallen
	4) Verbanden	

In de meest basale vorm van **detailniveau 1** draagt een basisschool aan de VO-school over of een leerling zich ten opzichte van referentieniveaus bevindt op één van de volgende posities:

- onder niveau 1F
- op niveau 1F
- op het niveau 1S

Het bezwaar van dit schaalniveau is echter dat het heel grofmazig is en daardoor voor VO-scholen weinigzeggend en weinig bruikbaar zal zijn om doorgaande leerlijnen of remediërende hulp vorm te geven. Het is immers te verwachten dat (vrijwel) alle leerlingen die instromen op havo/vwo niveau zich bevinden op niveau 1S, terwijl de meeste vmbo-bb en vmbo-kb leerlingen onder niveau 1F zullen presteren.²¹ Hierdoor zijn de referentieniveaus op dit schaalniveau alleen onderscheidend voor leerlingen met een vmbo-tl/havo niveau die rondom 1F zullen scoren. Daarboven komt nog dat – indien de informatieoverdracht over de referentieniveaus zich beperkt tot een positiebepaling – niet duidelijk wordt op welke *domeinen* een leerling een achterstand heeft. Voor het vormgeven van doorgaande leerlijnen en het verzorgen van remediale hulp is het voor een VO-school van wezenlijk belang om te weten of een leerling bijvoorbeeld moeite heeft met spelling of spreken, hoewel

²⁰ Verslag Ronde Tafeldiscussies PO Raad november 2010

²¹ Ledoux, G. en J. Roeleveld (2010), Ali haalt de norm niet. Didaktief, 8, 12-13

begrijpend en technisch lezen ‘op niveau’ zijn. Het is dus zaak dat de overdracht van gegevens voldoende onderscheidend is.

Detailniveau 2 gaat uit van een score op domeinniveau, dus voor taal de domeinen mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid, begrippen/taalverzorging en voor rekenen de domeinen getallen, verhoudingen, meten/meetkunde en verbanden. Dit detailniveau lijkt sterk op de domeinen in het Leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS) van CITO waarmee veel basisscholen werken en waarvan de gegevens soms worden overgedragen aan het VO.²² Een voordeel van dit schaalniveau boven detailniveau 1 is dat inzichtelijk wordt gemaakt met welke onderdelen van taal en rekenen een leerling moeite heeft, al zit hij of zij als geheel op 1F of 1S niveau. Voor de vervolgschool biedt dit handvatten om leerlingen op bepaalde onderdelen extra ondersteuning te bieden. Naar verwachting zijn er ook vmbo-ers die bepaalde domeinen van niveau 1F wél behalen. Ook dit is nuttige informatie om over te dragen. Andersom zullen er ook havo/vwo-leerlingen zijn die domeinen van niveau 1S niet behalen en het is goed te weten waaraan extra aandacht besteed moet worden.

Bij **detailniveau 3** is de mate van gedetailleerdheid nog veel groter en wordt alles binnen het domein nog verder uitgesplitst. Dan gaat het bij bijvoorbeeld het domein ‘Getallen’ om subdomeinen als ‘notatie, taal, betekenis’, ‘in verband brengen’ en ‘gebruik van getallen’. Dit levert veel informatie op, maar het is de vraag of het niet leidt tot een ‘informatieoverload’ (een eenvoudige berekening maakt duidelijk dat er dan tientallen scores overgedragen moeten worden) die de bruikbaarheid voor het voortgezet onderwijs vermindert. Ook zonder overdracht van de referentieniveaus ervaren veel VO-scholen het als een knelpunt dat zij een grote hoeveelheid gegevens ontvangen van basisscholen die zij slechts in beperkte mate kunnen gebruiken.

3.4 Aanbeveling voor een wettelijk verplichte minimumvariant voor informatieoverdracht

In het voorgaande hebben wij betoogd dat informatieoverdracht op het eerste detailniveau van de referentieniveaus te grofmazig is om voldoende bruikbaar te zijn voor het VO. Deze informatie zou uitsluitend gebruikt kunnen worden om te bepalen of leerlingen goed voorbereid zijn voor enkele onderwijstypen die zich rond de niveau-ijkpunten bevinden. In dat geval bieden de referentieniveaus echter geen meerwaarde boven de bestaande methoden (CITO-eindtoets, intelligentietoets e.d). Ook hebben we geconstateerd dat het detailniveau 3 voor veel VO-scholen leidt tot een ‘informatieoverload’, waardoor de gegevens niet gemakkelijk toepasbaar zijn voor scholen. Onze aanbeveling voor een wettelijk verplichte minimumvariant is daarom de gulden middenweg van detailniveau 2. Scholen kunnen op basis van die gegevens remediale hulp starten. VO-scholen die een behoefte hebben aan meer gedetailleerde informatie kunnen met basisscholen nadere afspraken maken over het aanleveren voor de gegevens op het derde detailniveau. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op het maken van afspraken om beter te voorzien in de behoeften van scholen.

²² Het LOVS bevat wel toetsen Luisteren, maar geen toetsen voor de andere domeinen van mondelinge taalvaardigheid en ook geen toetsen voor schriftelijke taalvaardigheid (alleen indirect via de Entreetoets en de Eindtoets Basisonderwijs).

4 Hoe kan de informatieoverdracht tussen PO en VO worden verbeterd?

Scholen wisselen al geruime tijd veel bruikbare informatie uit over leerlingen teneinde de leerling zo goed mogelijk over te dragen aan de vervolgschool. In hoofdstuk 2 bespraken we hiervoor enkele in het oog springende voorbeelden. Het ontstaan van de praktijk van uitgebreide gegevensoverdracht was vooral het gevolg van de behoefte die het veld zelf voelt vanuit de betrokkenheid bij de leerling. Basisscholen zijn weliswaar verplicht voor elke leerling een onderwijskundig rapport op te stellen ten behoeve van het vervolgonderwijs, maar welke inhoud deze moest of mocht bevatten was niet wettelijk vastgelegd; een wettelijk minimum gold dus niet.

Met de invoering van de referentieniveaus taal en rekenen is wettelijk vastgelegd dat scholen van iedere leerling in het laatste leerjaar in het onderwijskundig rapport opneemt welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus. In hoofdstuk 3 gingen we daarom in op de (mogelijke) gevolgen van de invoering van de referentieniveaus voor de gegevensoverdracht tussen scholen. Hierbij hebben een voorstel gedaan voor een wettelijk minimum aan informatie over de referentieniveaus die voor elke leerling moet worden overgedragen teneinde informatief en bruikbaar te zijn voor de vervolgschool.

In dit hoofdstuk gaan we in op mogelijkheden om de informatieoverdracht tussen het PO en VO (verder) te verbeteren. Dit biedt handvatten voor (de vele) scholen die een informatieoverdracht willen die breder is dan het wettelijk minimum. Onze aanbevelingen bieden tevens aangrijpingspunten om de knelpunten waarmee sommige VO-scholen te maken hebben en (begrijpelijke) frustraties van PO-scholen op te lossen.

De aanbevelingen zijn ingegeven door de diverse gesprekken die wij met betrokkenen in het PO en VO (en het grensvlak daartussen) hebben gevoerd, gesprekken met experts en door de goede voorbeelden die wij zijn tegengekomen.

4.1 Bepaal gezamenlijk met welk doel de informatie gebruikt zal worden

Voordat scholen kunnen afspreken welke gegevens aan hen worden aangeleverd, moet worden bepaald met welk doel de informatie gebruikt zal worden.

Informatie over leerlingen die tussen scholen wordt uitgewisseld, kan grofweg voor vier doelen worden gebruikt:

1. *Selectie en plaatsing;*
2. *Toewijzen van zorg en begeleiding*
3. *Opbrengstgericht werken;*
4. *Vormgeven van doorgaande leerlijnen.*

De verschillende doelen stellen ieder andere eisen aan de hoeveelheid en detaillering van informatie. In onderstaand schema is dit weergegeven.

Doel van overdracht	Welke informatie is nodig	Informatie dient als:
1) Selectie en plaatsing	<ul style="list-style-type: none"> Schooladvies Tweede gegeven (bijv. Cito-eindtoets, LOVS, NIO). Leerlingkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> Selectie- en plaatsingsmiddel Selectie- en plaatsingsmiddel Selectie- en plaatsingsmiddel
2) Toewijzen van zorg en begeleiding	<ul style="list-style-type: none"> Zorg- en begeleidingsbehoefte Door het PO geboden zorg en begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> Behoeftebepaling Bepalen van effectieve begeleiding
3) Opbrengstgericht werken	<ul style="list-style-type: none"> LOVS-gegevens Scores op referentieniveaus (per subdomein Taal & Rekenen) Leerlingkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> Nulmeting voor het VO Nulmeting voor het VO Mogelijk aanknopingspunt
4) Doorgaande leerlijnen	<ul style="list-style-type: none"> LOVS-gegevens Scores op referentieniveaus (per subdomein Taal & Rekenen) Leerlingkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.) Lesstofinhoud op het PO 	<ul style="list-style-type: none"> Tussenmeting Tussenmeting Mogelijk aanknopingspunt Basis om op terug te kunnen vallen

De rol van leerlinggegevens voor selectie en plaatsing

Alle scholen maken gebruik van leerlinggegevens om te bepalen of leerlingen op hun school plaatsbaar zijn, en zo ja welk brugklasniveau voor hen het meest geschikt is. Scholen maken hierbij gebruik van informatie over het cognitieve niveau van leerlingen, maar dikwijls ook van informatie over motivatie en leerhouding; door de basisschool meegewogen in het schooladvies. Nadat de leerling geplaatst is, kan de informatie uit het onderwijskundig rapport worden opgenomen in het dossier, maar hoeft het verder geen grote rol te spelen.

De rol van leerlinggegevens voor het toewijzen van zorg en begeleiding

Veel scholen vragen informatie op bij de vorige school over de zorg en begeleidingbehoefte van de leerling. VO-scholen gebruiken deze informatie om bij de start van het schooljaar de zorg en begeleiding die de leerling nodig heeft te kunnen bieden. Hierbij valt te denken aan faalangstraining en aanpassingen in verband met dyslexie. Deze informatie stelt de VO-school ook in staat om eventueel aanvullende bekostiging aan te vragen (in het geval van leerwegondersteunend onderwijs). Naast informatie over de begeleidingsbehoefte is er soms ook overdracht van handelingsplannen die in de vorige school effectief zijn gebleken en waarvan het mogelijk goed is om deze voort te zetten.

De rol van leerlinggegevens voor opbrengstgericht werken

Het gebruik van informatie als nulmeting in het kader van opbrengstgericht werken is veel minder wijdverspreid. Het feit dat CITO momenteel werkt aan de aansluiting tussen het Leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS) in het PO en het Volg- en adviessysteem (VAS) in het VO kan mogelijk als vliegwiel gaan dienen. Scholen die informatie gebruiken voor opbrengstgericht werken maken dankbaar gebruik van het voorwerk van basisscholen. De VO-school weet al aan de start van de brugklas waar (relatieve) sterkten en zwakten van de leerling liggen (cognitief, maar ook bijvoorbeeld de valkuil van een matige werkhouding en huiswerkgedrag) en kan hierop het onderwijs aanpassen. Informatie over de ontwikkeling van de leerlingen kan vervolgens gebruikt worden om de eigen onderwijskwaliteit te meten en te verbeteren.

De rol van leerlinggegevens voor de doorgaande leerlijn

Bij gegevensoverdracht ten behoeve van de doorgaande leerlijn stemmen scholen onderling ook af over de lesstofinhoud. Dit stelt scholen in staat om – als uit de overgedragen informatie of uit de praktijk blijkt dat een deel van de leerlingen de stof onvoldoende in het PO heeft opgepikt – de lesstof kan worden herhaald. Informatie over bijvoorbeeld de positie ten opzichte van de referentieniveaus dient hier als tussenmeting.

Om te bepalen welke informatie relevant is en hoe deze het best kan worden overgedragen, dienen de VO-scholen met de PO-scholen die hen van informatie voorzien gezamenlijk te bepalen welke doelen met de informatieoverdracht worden gediend. Dit voorkomt dat informatie te globaal wordt verstrekt om bruikbaar te zijn voor het VO of juist dat veel inspanningen van het PO verloren gaan.

4.2 Spreek af wat voor wie (voor welke leerlingen) wordt overgedragen

In de vorige paragraaf hebben we aangegeven dat de informatie die scholen aan elkaar verstrekken goed toegesneden moeten zijn op het doel dat de VO-school heeft met de informatie. Het maakt hierbij veel uit of de school de informatie wil gebruiken om een op maat gemaakt leertraject voor de leerling wil uitstippelen of dat de informatie 'slechts' gebruikt wordt om de leerling in een bepaalde klas te plaatsen en daaraan een mentor toe te wijzen. Een aandachtspunt hierbij is dat de aanlevering van informatie niet de 'capaciteit van de VO-school te boven moet gaan. Hierop gaan we in deze paragraaf in.

Zoals we eerder in deze rapportage aangaven, kunnen de leer- en begeleidinggegevens die tussen PO en VO scholen worden uitgewisseld worden ingedeeld in onderstaande zes categorieën. Binnen deze zes categorieën valt een veelheid aan gegevens, waarvoor wij er, bij wijze van voorbeeld, voor elke categorie een aantal noemen.

Categorie	Enkele voorbeelden van gegevens
1) Cognitieve prestaties en capaciteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Advies Voortgezet Onderwijs • Ontwikkelingsperspectief/ uitstroomprofiel • Tweede gegeven (Cito-eindtoets, LOVS, NIO) • Positie ten opzichte van de referentieniveaus Taal & Rekenen
2) Onderwijshistorie	<ul style="list-style-type: none"> • Schoolloopbaan PO/S(B)O (vertraagd/versneld) • Schoolwisselingen • Verzuim
3) Sociaal-emotionele ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Resultaten persoonlijkheidsvragenlijst/gedragsbeoordelingslijst • Gedragsbeoordeling door leerkracht
4) Beperkingen, behandeling en begeleiding	<ul style="list-style-type: none"> • Belemmering in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Gediagnosticeerde beperking in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Handelingsplan
5) Gedrag en houding	<ul style="list-style-type: none"> • Leermotivatie • Werkhouding • Gedrag in de klas
6) Achtergrondkenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • Gezinsamenstelling / thuissituatie • Talenten en interesses van leerling • Ingrijpende gebeurtenissen in relatie tot prestaties/gedrag

Behoeftte aan uniformiteit op lokaal of regionaal niveau

Uit ons onderzoek blijkt dat VO-scholen niet zozeer op grote schaal informatie missen in de gegevens die zij vanuit het PO ontvangen, maar dat voor hen de diversiteit van gegevens een belemmering is. Het feit dat veel VO-scholen in de praktijk te maken hebben met een groot aantal 'toeleverende' PO-scholen maakt dat zij vooral behoefte hebben aan uniformiteit in de gegevensoverdracht. Doordat er in diverse regio's praktijken gegroeid zijn die goed aansluiten op de behoeften van scholen in de regio is het een utopie om uniformiteit op landelijk niveau op te leggen. Veel kansrijker is het om initiatieven aan te wakkeren om de praktijken van bepaalde regio's te verbreden en/of de ze te ontwikkelen in gebieden waar deze nog ontbreken.

De ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD) zal naar verwachting bijdragen aan het vergroten van de uniformiteit van gegevensoverdracht, maar veel zal nog afhangen van de invulling die het onderwijsveld hier zelf aan geeft. Scholen moeten immers zelf nog bepalen welke informatie voor welke leerling relevant is om over te dragen aan de vervolgschool.²³ De regio of (grote) gemeente is een goede en werkbaar schaal om afspraken te maken over de gegevens die tussen scholen zullen worden uitgewisseld. In hoofdstuk twee gaven wij hier al een voorbeeld van (Voorne Putten Rozenburg). In veel grote steden en in regionaal verband zijn dit soort goede voorbeelden al te vinden. Vaak zijn daarbij afspraken over 'overdrachtsformats' gekoppeld aan het gelijkschakelen van aanmeldmomenten voor VO-scholen in de regio. Voor het coördineren van dergelijke 'POVO-procedures'²⁴ wordt vaak een lokale werkgroep opgericht, ondersteund vanuit de schoolbesturen in een bepaalde regio en/of de gemeente(n). Gemeenten en regio's waar dergelijke afspraken niet bestaan, hoeven dus niet 'het wiel op nieuw uit te vinden', maar kunnen putten uit de ervaringen die hiermee elders in het land zijn opgedaan.

Welke informatie is voor welke leerling relevant?

Afspraken tussen scholen op lokaal of regionaal niveau helpen niet alleen om de uniformiteit te vergroten, maar ook om een tweede, door VO-scholen genoemd, knelpunt op te lossen: de overdracht van gegevens waar zij als school weinig mee kunnen.

Hoewel een deel van de leerkrachten in het PO vanuit hun betrokkenheid bij de leerlingen vindt dat hun leerlingen met een 'schone lei' moeten kunnen beginnen in het VO, komt het tegenovergestelde ook voor: leerkrachten die vanuit diezelfde betrokkenheid bij de leerlingen een zo compleet en gedetailleerd mogelijk dossier van elke leerling samenstellen. Helaas blijkt dit laatste in de praktijk voor het VO dikwijls averechts te werken: belangrijke en voor het VO zeer bruikbare informatie raakt ondergesneeuwd en wordt daardoor niet opgepikt. Voor het PO zorgt dit (om begrijpelijke redenen) voor frustratie; ondanks de hoeveelheid tijd en energie die er door de leerkracht is gestoken in het samenstellen van een volledig overdrachtdossier, wordt er hier in het VO nauwelijks iets mee gedaan. De vraag die scholen moeten stellen is dan ook: 'Welke gegevens zijn relevant, voor welke type leerling?'. Leerlingen verschillen onderling in de mate waarin zij ondersteuning en begeleiding behoeven. Een logisch gevolg daarvan is dat de benodigde hoeveelheid en het type gegevens dat de VO-school nodig heeft, kan verschillen.

Een algemeen uitgangspunt is dat alleen die gegevens zouden moeten worden overgedragen die actueel zijn en die relevant zijn in relatie tot het onderwijsaanbod en de begeleiding voor leerlingen. Voor leerlingen zonder een bijzondere ondersteuningsbehoefte zijn dat o.a. gegevens die inzicht bieden in de capaciteiten en eerdere leerprestaties van leerlingen (categorie 1 in de tabel). Maar ook

²³ Het ELD voorziet in een gemeenschappelijke 'taal' en infrastructuur waardoor gegevens die een basisschool vanuit het schoolinformatiesysteem wil overdragen aan de vervolgschool ook (op een veilige en transparante manier) op de juiste plek in het schoolinformatiesysteem van de vervolgschool terecht komt. Zie voor meer informatie: <http://www.lerendoorgeven.nl>

²⁴ Soms worden andere termen gehanteerd, zoals BOVO-procedures (basisonderwijs – voortgezet onderwijs)

gegevens die nauw samenhangen met de leerprestaties van leerlingen, zoals de motivatie en werkhouding van leerlingen, kunnen belangrijk zijn (categorie 5).

Voor leerlingen die naar verwachting meer dan gemiddelde zorg en begeleiding behoeven is het wenselijk om over aanvullende gegevens te beschikken. Dit kunnen leerlingen zijn die reeds in het basisonderwijs bijzondere ondersteuning of begeleiding ontvingen en/of bij wie beperkingen in relatie tot onderwijsprestaties of gedrag zijn gediagnosticeerd (categorie 4). Om de zorg/begeleiding voor deze leerlingen te kunnen continueren is het van belang informatie over de begeleidingsbehoefte van leerlingen over te dragen. Ook de overdracht van het in het PO gebruikte handlingsplan behoort tot de mogelijkheden. De VO-school krijgt hiermee inzicht in welke stappen reeds ondernomen zijn in de begeleiding van leerlingen en wat 'werkt' voor een leerling. Tot slot strekt het tot de aanbeveling om ook belemmeringen van leerlingen die (nog) niet feitelijk zijn vastgesteld over te dragen.²⁵ Het gaat dan bijvoorbeeld om het *vermoeden* van dyslexie of gedragsstoornissen. In de praktijk zijn niet alle vermoedens van beperkingen bij leerlingen door basisscholen onderzocht. Door dit vermoeden over te dragen aan het VO, kan hier beter op ingespeeld worden. Wel moet dan duidelijk worden vermeld dat het om een niet-gediagnosticeerd vermoeden gaat dat nog nader onderzocht zal moeten worden.

4.3 Spreek af hoe en door wie de informatie wordt overgedragen

Een ander onderwerp waarover afspraken tussen scholen kunnen bijdragen aan verbetering van de informatieoverdracht is de manier waarop de gegevens tot de VO-school komen. Het gaat dan om de vraag op welke manier de gegevens worden overgedragen en de vraag wie voor de aanlevering verantwoordelijk is.

Op welke wijze zou de informatie moeten worden overgedragen?

Informatie over leerlingen kan 'koud' of 'warm' worden overgedragen. Als we het hebben over koude overdracht, doelen we op overdracht van leer- en begeleidingsgegevens via het onderwijskundig rapport (op papier of digitaal). Warme overdracht vindt mondeling plaats tussen een betrokkene op het PO (doorgaans de leerkracht van groep 8) en een betrokkene op het VO (bijvoorbeeld een brugklascoördinator, zorgcoördinator of mentor).

In de praktijk gaan VO-scholen verschillend om met warme overdracht:

- Sommige scholen hechten er sterk aan om over alle leerlingen die zich aanmelden een gesprek te voeren met de groepsleerkracht van de vorige school.
- Op andere VO-scholen worden, om de tijdsinvestering te beperken, alleen gesprekken gevoerd met leerkrachten van scholen waarvan een aanzienlijke groep leerlingen (bijvoorbeeld minimaal vijf) zich aanmeldt.
- Een laatste groep scholen bepaalt op basis van de informatie in het (koude) onderwijskundig rapport waarvoor verdere (warme) overdracht waardevol is. Hierbij vullen koude en warme overdracht elkaar aan.

Die laatste variant -warme overdracht als aanvulling op de koude overdracht - heeft diverse voordelen. Warme overdracht kan dan namelijk gebruikt worden om de hoeveelheid gegevens die koud worden overgedragen in het onderwijskundig rapport te *beperken*. In plaats van gedragsproblemen of medische gegevens in detail schriftelijk over te dragen, vermeldt het dossier dat aandacht voor

²⁵ Hierover bestaat in het onderwijsveld echter de nodige discussie, zoals ook gebleken tijdens de door de PO-Raad/WEC-Raad georganiseerde Ronde Tafelbijeenkomsten over de referentieniveaus. Een deel van de betrokkenen uit het VO merkt op dat leerkrachten hiervoor niet zijn opgeleid; zijn willen alleen weten of een belemmering door een 'specialist' is vastgesteld. Een ander deel van de betrokkenen wil ook de vermoedens weten teneinde deze gericht te kunnen laten onderzoeken. Juist ook hierover zijn afspraken tussen scholen van groot belang.

bepaalde gegevens door de ontvangende VO-school gewenst is. De ontvangende school neemt dan vervolgens contact op met de basisschool om deze gegevens alsnog warm over te dragen. Per school(bestuur) of per regio/gemeente kan afgesproken worden welke gegevens 'koud' moeten worden overgedragen en welke alleen 'koud' gemeld moeten worden en 'warm' kunnen worden overgedragen.

Wie levert de informatie aan?

Gegevensoverdracht vanuit het primair onderwijs is voor VO-scholen niet de enige bron van informatie over toekomstige leerlingen; sommige gegevens kunnen ook eenvoudig door het voortgezet onderwijs zelf verzameld worden. Het gaat dan om informatie direct afkomstig van de ouders of van de leerling zelf over bijvoorbeeld de gezinssamenstelling en talenten, en hobby's van leerlingen. Het zelf verzamelen van gegevens heeft bovendien diverse voordelen. VO scholen weten hiermee zeker dat gegevens (over bijvoorbeeld de gezinssamenstelling) actueel zijn. Bovendien wordt het PO voor een deel ontlast bij het opstellen van overdrachtdossiers. Een nadeel is dat VO-scholen hierbij afhankelijk zijn van ouders die het belang niet altijd (onder)kennen.

Het zou goed zijn als VO- en PO-scholen, voor alle gegevens die het VO wil ontvangen, regionaal zouden afspreken wie deze informatie aanlevert en op welke wijze. Dit schept duidelijkheid en voorkomt dubbel werk (en de daarmee gepaard gaande frustratie). Het eerder gepresenteerde schema biedt handvatten voor dergelijke afspraken. Op de volgende pagina hebben wij het schema aangevuld met de kolom "Aanlevering door het PO?". Voor elk gegeven staat een mogelijke uitkomst bij de vraag of de gegevens door het PO moeten worden aangeleverd.²⁶

²⁶ De invulling van dit schema is ingegeven door gesprekken die wij hebben gevoerd met betrokkenen op PO- en VO-scholen en POVO-coördinatoren. Het schema dient als voorbeeld, niet als noodzakelijke uitkomst van het lokale overleg.

Categorie	Enkele voorbeelden van gegevens	Aanlevering door PO?
1) Cognitieve prestaties en capaciteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Advies Voortgezet Onderwijs • Ontwikkelingsperspectief • Tweede gegeven (Cito-eindtoets, LOVS, NIO) • Positie ten opzichte van de referentieniveaus Taal & Rekenen 	<p>Ja, voor alle leerlingen</p> <p>Ja, voor leerlingen S(B)O</p> <p>Ja, overleg PO/VO welk tweede gegeven</p> <p>Ja, voor alle leerlingen</p>
2) Onderwijshistorie	<ul style="list-style-type: none"> • Schoolloopbaan PO/ S(B)O (vertraagd/versneld) • Schoolwisselingen • Verzuim 	<p>Ja, waar bijzonderheden zijn</p> <p>Ja, waar bijzonderheden zijn</p> <p>Ja, waar bijzonderheden zijn</p>
3) Sociaal-emotionele ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Resultaten persoonlijkheidsvragenlijst/ gedragsbeoordelingslijst • Gedragsbeoordeling door leerkracht 	<p>Ja, instrument bij voorkeur COTAN-gekeurd</p> <p>In overleg PO/VO; bij voorkeur intersubjectief²⁷</p>
4) Beperkingen, behandeling en begeleiding	<ul style="list-style-type: none"> • Belemmering in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Gediagnosticeerde beperking in relatie tot onderwijsprestaties en –deelname • Handelingsplan 	<p>In overleg PO/VO ; bepaal 'warm'/'koud'</p> <p>Ja, waar bijzonderheden zijn; bepaal 'warm'/'koud'</p> <p>Ja, waar bijzonderheden zijn; bepaald 'warm'/'koud'</p>
5) Gedrag en houding	<ul style="list-style-type: none"> • Leermotivatie • Werkhouding • Gedrag in de klas 	<p>In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'</p> <p>In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'</p> <p>In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'</p>
6) Achtergrondkenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • Gezinsamenstelling / thuissituatie • Talenten en interesses van leerling • Ingrijpende gebeurtenissen in relatie tot prestaties/gedrag 	<p>Nee, via ouders</p> <p>Nee, via ouders/leerling</p> <p>In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'</p>

VO-scholen vinden van sommige gegevens dat ze die voor alle leerlingen vanuit de basisschool zouden moeten ontvangen, van andere gegevens zou dat alleen wenselijk zijn daar waar er bijzonderheden zijn. Voor de meeste gegevens kan de keuze of de gegevens vanuit het PO moeten komen, het best worden gemaakt in overleg tussen de PO- en VO-scholen. In een dergelijk overleg kan meteen worden besproken of de in het dossier zelf worden overgedragen ('koud') , of dat er alleen melding wordt gemaakt dat 'warme' overdracht op dat punt wenselijk is.

Bepaalde gegevens kunnen het best direct van de ouders of leerlingen worden verkregen.

Voor al deze geldt dat het gebruiksnut voor VO scholen wordt verbeterd als deze gegevens **actueel, relevant en betrouwbaar** zijn.

4.4 Schep voorwaarden om de informatie goed te kunnen gebruiken

Een goed op de situatie toegespitste overdracht van informatie is een belangrijk middel in het verbeteren van de overstap van het primair naar voortgezet onderwijs. Om dit doel te bereiken, zijn echter nog een aantal aanvullende voorwaarden van belang. Hieronder noemen we voor elk van de eerder genoemde doelen van informatieoverdracht relevante factoren.

²⁷ De waarde van een leerkrachtbeoordeling kan worden vergroot door deze samen met de vorige leerkrachten op te stellen. Dit vergroot de betrouwbaarheid.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van goede selectie en plaatsing

Om een goede selectie en plaatsing van leerlingen te bereiken, is het van belang dat het schooladvies, dat de leerling vanuit de basisschool krijgt, goed is. Voor de meeste VO-scholen is het schooladvies van het PO namelijk het belangrijkste criterium om een leerling op een bepaald niveau te plaatsen. Het is daarom van belang dat de betrokkenen bij het advies van de basisschool (doorgaans de groepsleerkracht(en), intern begeleider en/of de schoolleider) een goed beeld hebben van de nieuwe situatie waarin hun leerlingen terecht komen. Dit heeft zowel betrekking op de eisen die de nieuwe school stelt op het gebied van kennis en vaardigheden, maar ook op de zelfstandigheid en de zorg en begeleiding die de nieuwe school kan bieden. Een basisschoolleerkracht moet voor een leerling niet alleen kunnen inschatten dat hij goed op zijn plek zal zijn op de basisberoepsgerichte leerweg van het VMBO (en minder goed op de kaderberoepsgerichte leerweg), maar ook hoe die leerling zal functioneren in een veel grootschaligere school met veel minder sociale controle. Kennis van de context van het VO is hiervoor essentieel. Op diverse plekken in het land zien we kansrijke initiatieven om de contacten tussen het PO en VO te verbeteren met precies dit doel. Ook het verzorgen van een heldere terugkoppeling van de schoolvordering van leerlingen draagt hier aan bij. Scholen kunnen dan de kwaliteit van hun advies achteraf toetsen en hier lessen uit trekken voor de toekomst.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van het toewijzen van zorg en begeleiding

Net als voor een goede selectie en plaatsing is het voor het toewijzen van zorg en begeleiding een aanvullende voorwaarde dat de betrokkenen bij de overdracht vanuit de basisschool goed zicht hebben op de nieuwe situatie waarin hun leerlingen terecht komen. Hierbij is het vooral van belang dat men weet welke leerlingzorg de vervolgschool kan bieden. Door het kleinschalige karakter van veel basisscholen is de leerlingzorg er vaak veel informeler dan op een grote VO-school. Het leerkrachtteam van de basisschool kent de leerling doorgaans goed en weet wat nodig is om de leerling normaal mee te kunnen laten 'draaien' in de klas. De informele zorg die leerkrachten aan leerlingen bieden wordt daardoor ook niet altijd goed gedocumenteerd.²⁸ Een risico is dat de zorg daardoor ook wordt *ondergerapporteerd* aan het VO. Het VO weet dan aan de start van het schooljaar niet dat de leerlingen gebaat is bij bepaalde extra zorg en begeleiding. De start van de leerlingzorg op het VO kan daardoor onnodig worden vertraagd.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van opbrengstgericht werken

Het feit dat een school bij aanvang van de brugklas beschikt over LOVS-gegevens en/of scores van leerlingen ten opzichte van de referentieniveaus wil nog niet zeggen dat de school daarmee automatisch opbrengstgericht kan werken. Uit onderzoek²⁹ komen enkele belangrijke voorwaarden voor opbrengstgericht werken naar voren.

1. Schoolleiders en leerkrachten moeten 'data onderlegd' zijn. Zij moeten data kunnen analyseren, verwerken, interpreteren en benutten; dit vergt onder meer dat ze data kunnen omzetten in betekenisvolle kennis voor de school. Het is belangrijk dat docenten getraind worden om de leerresultaten van leerlingen/klassen goed te kunnen analyseren. Het feit dat het in het VO ontbreekt aan de functie van intern begeleider - die in het PO een sleutelrol speelt in het opbrengstgericht werken - is drempelverhogend.
2. Er moet een schoolklimaat zijn waarin op een open, veilige manier over leeropbrengsten en werkwijzen gesproken kan worden; scholen moeten in staat zijn 'leerconversaties' te houden. Docenten moeten een gevoel van veiligheid ervaren om de resultaten van hun werkzaamheden te kunnen bespreken zonder hier direct op afgerekend te worden.

²⁸ In tegenstelling tot de formele zorg die de leerling via de leerlinggebonden financiering ('rugzakje') krijgt.

²⁹ Ledoux, G., Blok, H., Boogaard & Krüger, M. (2009). *Opbrengstgericht werken; over de waarde van meetgestuurd onderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

3. Opbrengstgericht werken moet ook daadwerkelijk geïmplementeerd en 'afgedwongen' worden in de onderwijspraktijk. Het schoolbestuur moet aandacht hebben voor onderwijsresultaten. Een bestuur dat inzicht wil in de resultaten van de leerlingen draagt er toe bij dat scholen hierover gegevens verzamelen en deze ook zelf willen analyseren.

Als aan die randvoorwaarden is voldaan, kan de informatie die vanuit het PO is overgedragen ten volle worden benut.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van doorlopende leerlijnen

Om tussen het PO en VO een doorgaande leerlijn te realiseren, volstaat het niet om te weten welk niveau elke leerling heeft behaald aan het einde van het PO en om de lesstofinhoud te kennen van de 'vakken' die de leerlingen op het PO heeft gehad. Een belangrijkste aanvullende voorwaarde is dat er schoolbreed een plan van aanpak moet zijn om leerachterstanden weg te werken. De school moet bijvoorbeeld bepalen of het wegwerken van taalachterstand een taak is voor de docent Nederlands van de leerling, dat leerlingen aparte remediale hulp krijgen of dat alle docenten (ook de docent Aardrijkskunde om een voorbeeld te noemen) hier aan bijdragen.

Bijlage 1: Betrokken (praktijk-)experts

Goede voorbeelden PO en VO:

Niek de Cock	2college, Tilburg
Thei Timmersmans	Stichting Swalm en Roer, Roermond
Marcel Jansen	Alliantie VO Nijmegen
Ger de Vos	Christelijke Onderwijs Groep (COG), Drenthe
Otto Meulenbeek	Leerplein 055, Apeldoorn
Harrie de Smit	Het Hooghuis Lyceum, Heesch
Karel Pacily	Philips van Horne, Weert
Bart Caris	Basisschool 't Kienhout, Ospeldijk
Xandra Kosten	Basisschool de Regenboog, Rozenburg
Corné Luijckx	Twents Carmel College
Kees Waijberg	Kernprocedure Amsterdam

Deelnemers groepsgesprek georganiseerd door Oberon

Geert Popma	Anna van Rijn College, Nieuwegein
Maria Kuper	RSG, Enkhuizen
Dick Hoeksema	beleidsmedewerker CSW Walcheren
Peter Molenaar	Digitaal leren Den Haag
Herman Blommers	Kernprocedure Amsterdam
Kees Waijberg	Kernprocedure Amsterdam
Erich van den Heuvel	Digidoor, Almere
Eize Rozenburg	Coördinator POVO Enschede
Pieter Dijkshoorn	De Goudsche Waarden, Gouda.

Onderwijskundig Experts:

Jacqueline Visser	CITO, Arnhem
Guuske Ledoux	SCO-Kohnstamminstituut, Amsterdam
Amos van Gelderen	SCO-Kohnstamminstituut, Amsterdam
Peter Slegers	Universiteit Twente, Enschede
Simone Doolaard	GION, Groningen
Mechteld van Kuijk	GION, Groningen

Deelnemers Ronde Tafelbijeenkomst PO-Raad, VO-Raad en AVS (14-9-2010)

Deelnemers 5 Ronde Tafelbijeenkomsten PO-Raad/WEC-Raad (september / oktober 2010)